

Safiah de Hayyim Nahman Bialik. Introducció i traducció de l'hebreu*

Joan FERRER

Universitat de Girona

Rebut: 15.08.2018 — Acceptat: 16.03.2019

A la bona memòria
d'Eduard Feliu i Mabres i de Jaume Riera i Sans,
savis catalans, mestres d'hebraïstes

Resum. L'estudi presenta la traducció catalana de la narració intitolada *Safiah*, obra en prosa del gran poeta en llengua hebrea Hayyim Nahman Bialik, precedida d'una introducció que assenyalava els elements poètics i lingüístics essencials del relat. *Safiah* és una obra sorprenent, d'una qualitat literària insòlita, que pot ser considerada un veritable poema en prosa. Hom podria pensar que la narració és l'expressió en prosa de l'*ars poetica* de Bialik, poeta d'una força impetuosa que va saber expressar com ningú en el seu temps l'ànima i la condició jueves. La traducció catalana del relat vol expressar la prodigiosa força metafòrica del text hebreu original.

Paraules clau: literatura hebrea moderna, Hayyim Nahman Bialik, *Safiah*, intertextualitat

---

Correspondència: Joan Ferrer. Facultat de Lletres. Universitat de Girona. Plaça Ferrater, 1. ES-17004 Girona. A/e: joan.ferrer@udg.edu.

* Expresso el meu agraïment més sincer als experts avaluadors i revisors anònims d'aquest article i al savi professor i amic Pere Casanellas pels seus comentaris a aquests fulls.

Hayyim Nahman Bialik's *Safiah*. Introduction and translation into Catalan from Hebrew

Abstract. This paper presents the translation into Catalan of *Safiah*, a piece of prose by the great poet Hayyim Nahman Bialik, who mainly wrote in Hebrew. The translation is preceded by an introduction that indicates the tale's essential poetic and linguistic elements. *Safiah* is a surprising work of exceptional literary quality, one that can be considered a true prose poem. It could be thought of as the expression in prose of the *ars poetica* of Bialik, a poet of impetuous power whose ability to convey the Jewish spirit and condition was unmatched among his contemporaries. The Catalan translation of *Safiah* aims to reproduce the prodigious metaphorical force of the original Hebrew text.

Keywords: modern Hebrew literature, Hayyim Nahman Bialik, *Safiah*, intertextuality

Introducció

Hayyim Nahman Bialik (Radi, Volínia [Ucraïna], 1873 - Viena, 1934) va ser el poeta més famós en llengua hebrea de la generació anterior a la fundació de l'Estat d'Israel.¹ La narració que oferim en versió catalana aquí és, en moltes pàgines, un veritable poema en prosa, d'una subtileza prodigiosa.²

1. Una síntesi biogràfica d'una rara concisió i bellesa es troba en les pàgines inicials de l'estudi del nostre mestre Eduard FELIU, «Bialik o el clam profètic», *Tamid*, 6 (2006-2007), p. 187-233. Aquest treball recull també tota la bibliografia fonamental, que ens estalviem de repetir. La persona i l'obra de Bialik penso que, en essència, queden magníficament esbossades en el paràgraf inicial de l'article que li dedica la prestigiosa *Encyclopaedia Judaica*, que és una obra de referència imprescindible: «the greatest Hebrew poet of modern times, essayist, storyteller, translator, and editor, who exercised a profound influence on modern Jewish culture» (Samuel LEITER, «Bialik, Hayyim Nahman (1873–1934)», en *Encyclopaedia Judaica*, 2a ed., vol. 3, Detroit, Macmillan Reference, 2007, p. 561).

2. És molt interessant la valoració de Samuel Leiter en l'estudi esmentat en la nota anterior a propòsit del que potser podríem anomenar el «món» de la infantesa en l'obra del poeta: «Bialik retained many happy memories of the first six years of his childhood in Radi. In some of his best poems, “Zohar” (“Radiance,” 1901) and “Ha-Berekhab” (“The Pool,” 1905), attempting to recapture the lost paradise of childhood, he idealizes the enchanted hours which he spent romping in the dazzling light of the fields and in the secret shade of the forest. Others have fewer happy references and are marked by loneliness, parental neglect, and the almost narcissistic withdrawal of a sensitive, artistic child, e.g., the prose poem “Safi'ah” (“After-

El títol de la narració és *Safiah*, un mot que apareix quatre vegades en la Bíblia hebrea (סַפְיָה I)³ i que significa «el que creix espontàniament, el que haurà crescut espontàniament» (després de l'última collita durant l'any sabàtic) o «el que produeixi el gra caigut a terra» (Lv 25,5.11; 2Re 19,29; Is 37,30). La veu que parla en primera persona en aquest relat es considera a si mateix, doncs, com una planta espontània del poble d'Israel o de la llengua hebrea, que creix lliurement —i que pot ser recollida per qualsevol que passi— sense que ningú en tingui cura.

És una obra incompleta d'estructura desigual i sorprenent. Va ser publicada en la revista literària *Ha-Šiloah* (1896-1926, 46 volums publicats a Odessa, Varsòvia, Berlín, Cracòvia, Jerusalem) fundada per Aḥad Ha-Am. L'obra —que ha restat incompleta— va ser publicada en tres moments cronològics bastant distanciats l'un de l'altre: l'any 1908 van aparèixer els capítols 2-8; l'any 1919, els capítols 9-15, i l'any 1923, el primer capítol, d'una rara bellesa poètica.⁴

La narració és un teixit: la trama són records d'infantesa —personals i col·lectius, del món jueu de Rússia en què l'autor va néixer— i l'ordit és la tradició del poble jueu (la Bíblia, el Talmud, el midraix i la literatura rabínica). Recordem que Bialik, juntament amb Y. H. Rawnitzki, va publicar el *Sefer ha-Aggada* (1908-1911), un recull impressionant de narracions de la tradició literària hebrea en què els personatges de la Bíblia i de la llegenda recobren la vida i actuen en aquest món sense fronteres de la literatura. *Safiah*, com podreu llegir en les pàgines següents, pertany també a aquest món.

La narració pot ser llegida com una veritable recerca del temps i del paradís perduts. El temps per excel·lència és el de la infantesa i el paradís es troba en un món d'imatges i somnis que l'infant protagonista és capaç de construir amb la força prodigiosa de la seva imaginació. Hi descobrim una mena d'*ars poetica* de Bialik. Les preguntes clau —entre moltes altres que podríem escollir dins del relat— són:

growth,” 1908)» (Samuel LEITER, «Bialik, Hayyim Nahman (1873–1934)», en *Encyclopaedia Judaica*, 2a ed., vol. 3, Detroit, Macmillan Reference, 2007, p. 561).

3. Cal notar que hi ha un homònim: «*סַפְיָה II», mot de significació incerta; sembla que té el sentit de 'desbordament (de l'aigua)' (Jb 14,19).

4. Entre els papers de Bialik es va trobar un altre breu capítol de *Safiah*, en què apareix Xmúliq, el protagonista, que ja és adolescent. Atès que Bialik no el va revisar ni publicar, nosaltres tampoc no l'hem inclòs en la nostra traducció catalana.

Com podia passar la nit una guspira en una pedra silenciosa? I qui feia habitar les ombres mudes en les parets de casa? Qui apilava muntanyes de foc a les vores del firmament? I qui agafava la lluna en la bosquina espessa? On fluïen les caravanes de núvols i a qui encaçava el vent en el camp? Què era el crit d'alegria de la meua carn al matí i el fragor del meu cor al capvespre? Què tenia l'aigua de la font, que plorava en secret, i per què el meu cor sortia vers el seu murmurí?

L'àrdua tasca de donar resposta a totes aquestes qüestions constitueix l'ofici de poeta, el que Bialik va exercir durant una bona part de la seva vida i en el qual va excel·lir i per això ha deixat un record perdurable.

Safiah és una obra en què les referències intertextuals són in comptables. En alguns fragments l'autor ens ho indica posant entre cometes algunes frases:

«Feliç l'home que no es guia pels consells dels malvats... estima de cor la Llei del Senyor, la repassa de nit i de dia. Serà com un arbre plantat vora séquies d'aigua...»

«El Senyor és el meu pastor: no em manca res. Em fa descansar en prats deliciosos, em mena al repòs vora l'aigua, i allí em retorna. Ni que passi per la vall de les ombres de la mort, no tinc por de cap mal.»

Aquí, qualsevol persona familiaritzada amb els grans textos de la Bíblia hebrea fàcilment hi descobreix el començament del salm 1 («Feliç l'home...») i el del salm 23 («El Senyor és el meu pastor...»).

En altres casos, les al·lusions resten velades i sols són accessibles a lectors especials, amb els quals l'autor estableix una comunicació singular i secreta. Així, quan diu: «s'ha tensat una corda amagada i gemega i gemega amb una veu de silenci subtil, subtil entre els subtils, un fil de cabell...», Bialik cita sense dir-ho el Primer llibre dels Reis 19,12, un text cabdal en què el profeta Elies, fugitiu del seu poble, reconeix la presència de Déu en una «veu de silenci subtil», i s'ha de cobrir la cara.

El darrer aspecte que cal remarcar és la llengua. L'hebreu d'aquesta narració té una riquesa esbalaïdora —i la nostra traducció ha intentat de ser-ne un fidel reflex en català. Hom té la sensació que Bialik, que coneixia com ningú en el seu temps la història i la riquesa de la llengua del seu poble, ha aplegat un tresor lingüístic al qual recorre constantment. L'adjectivació és riquíssima i les metàfores van a galop i sense brida. Els traductors anglesos i italians que s'han enfrontat abans que nosaltres amb aquest text han tendit a ribotejar-lo, amb la idea d'assuaujar l'aspecte xocant, per a un lector que no hi està familiaritzat, d'una llengua poètica prodigiosa. Nosaltres hem optat per cenyir-nos al text i per respectar absolutament les seves metàfores. Som conscients que és

una opció arriscada, però creiem que és la que fa més justícia a aquest prodigiós poema en prosa.

Safiah

1. *El llogaret on vaig néixer i el meu somni*

Quants estius i hiverns van passar sobre meu des del moment que vaig tenir consciència de mi mateix en el poble on vaig néixer fins al moment que vam sortir d'allí —jo i la casa del meu pare— per anar a viure al raval de la ciutat veïna? No me'n recordo. Era un infant posat a la brossa, que encara no havia fet, em sembla, cinc anys complets; i quin ordre del temps té un infant? Certament, en el poble on vaig néixer no canviaven les disposicions des del principi (del temps): una estació venia i una estació se n'anava, al seu temps, i el món es conduïa segons el seu costum. Però aquell món primer, remot en el temps, que havia estat fet sortir amb mi del poble i que encara era guardat amb mi en una cambra especial en els amagatalls del meu cor, aquell món diferent, meravellós, únic, sembla que no havia conegut hivern i tardor en els seus dies. Tot el poble en aquells dies —segons el que cap en els meus ulls—, tot era fet amb una única trama completa d'estiu pur. El cel era cel d'estiu; la terra, terra d'estiu. Planta i bèstia eren tots estiu. I també Féiguele, Féiguele, que tenia la meva edat i la meva única companya en tot el poble, també ella, tota ella era estiu. Sols hi puc trobar un únic dia de ferro d'hivern, tot d'una sola peça de gel i gebre, que roman dempeus cruel i furiós com un bandoler armat amb una destrat al costat. I a prop, llençat al fang com un cadàver derrotat, un únic dia de xàfec, podrit en la seva dolenteria i destil·lant afllicció. Però aquests no eren res més que excepcions, rebuig. El món, en la seva puressa, s'estenia des de l'herba que hi havia a la paret de casa nostra, tan menuda, fins al bosquet verd que tapava l'esguard a la fi del poble. Aquest món era tot estiu.

Sobre aquesta cortina, que era tota de blau de firmament i de verd d'herba, ara hi ha brodades davant meu totes les visions del meu món d'aquells dies primers. Visions meravelloses, visions plàcides i subtils com bromes pures, meitat enigmes i meitat somnis. Però, amb tot, no n'hi ha, de brillants i diàfanes com aquelles, ni realitat com la seva realitat. Eren visions de beguda per a la meva ànima, formes fonamentals que em foren donades gratuïtament pel Cel, do de Déu i del seu amor per causa dels meus tendres anys i

per la meua feblesa i per raó del silenci dels meus llavis i la ruïna del meu cor. Era tendre i petit i abandonat a mi mateix. No sabia fer preguntes ni anomenar les coses pel seu nom, i no hi havia ningú al meu costat per obrir-me la boca i despertar el meu esperit. Ningú que m'agafés per la dreta i ningú que visités el meu racó. Com un pollet orfe anava errant solitari al voltant del meu niu. El pare i la mare m'havien abandonat i ningú no es cuidava de mi. I Déu, en la seva misericòrdia, em va recollir en l'amagatall de les seves ales i em va permetre de seure en silenci prop de l'escambell dels seus peus i de jugar en secret amb els serrells del seu vestit i amb les vores del seu mantell. De dia manava als seus àngels amagats d'entretenir-me amb somnis i de fer pujar rialles als meus llavis, i ningú no ho veia. I al vespre m'enviava els seus nans menuts, que cantaven davant meu a la llum de la lluna i empeticien la meua por, i ningú no ho sentia. Veient i sense ser vistos, els va establir al voltant meu i els va col·locar en la fosca de cada racó i en la penombra de cada forat, per omplir la meua ànima de dolç temor i d'esglai de Déu. La seva mà oculta semblava meravelles en tots els meus caminois i havia plantat enigmes arreu on passava la nit el meu ull. Qualsevol tros de pedra o estella de fusta eren un ensenyament meravellós, i en tota fossa i clot hi havia els secrets de l'univers. Com podia passar la nit una guspira en una pedra silenciosa? I qui feia habitar les ombres mudes en les parets de casa? Qui apilava muntanyes de foc a les vores del firmament? I qui agafava la lluna en la bosquina espessa? On fluïen les caravanes de núvols i a qui encaçava el vent en el camp? Què era el crit d'alegria de la meua carn al matí i el fragor del meu cor al capvespre? Què tenia l'aigua de la font que plorava en secret i per què el meu cor sortia vers el seu murmuri? Les meravelles m'encerclaven i m'aconseguien, passaven pel meu cap menut i pobre, i no hi havia fugida i no hi havia refugi. M'eixamplaven els ulls i m'apregonaven el cor per veure el que era ocult en el que era manifest, i el que era secret en el que era explícit. A penes obria al cel les finestrelles menudes de la meua ànima i tots dos ulls que les visions de Déu fluïen i venien cap a mi dels quatre vents i jo no les havia pas invocat. N'hi havia que flotaven i pujaven a mi dels abismes del silenci i tenien la figura de les visions que es revelen en el somni i en les aigües clares d'una bassa. No hi havia ni un dir ni paraules, solament visió. En la parla, no tenien so ni pronunciació. Era una parla meravellosa, una criatura del moment, el so de la qual s'havia esvaït, però subsistia. Jo no el sentia amb les orelles, sinó que a través d'una altra entrada, amagada, arribava a la meua ànima. De la mateixa manera que arriba a l'ànima d'un nadó adormit en el bressol el brogit del cor de la mare i l'amor entranyable dels

seus ulls, quan ella s'està al capçal angoixada i temerosa, però ell no ho sap. N'hi havia que es configuraven i venien d'ecos de sons i de les seves combinacions. Són molts els sons de l'univers i diversos l'un de l'altre i les seves cares no tenen nombre. Qui en dirà el significat i qui vindrà per a la indagació de la seva natura? Sons del dia i sons de la nit. Arrogants i modestos. Forts i dèbils de força. Prolongats fins a no tenir fi i interromputs de sobte. El crit d'auxili d'un que es nega a l'extrem del món i el gemec d'un assassinat que s'estremeix en el bosc. Com esperits sense cos eren als meus ulls, corredors de Déu i portadors de la seva paraula, els qui vagaregen d'ací i d'allà sobre les ales del vent, volant com fletxes d'amagatall en amagatall, irrompent un instant i desapareixent de sobte. Ningú no sabia d'on sortien i a on anaven i cap ull no els esguardava. A vegades sentia el silenci i veia els sons, perquè els meus sentits no coneixien límits ni fronteres i un venia al camp del seu company. El so arrossegava amb ell la imatge i la imatge el so; i l'olor, tots dos. Tampoc encara no coneixia mesura o ritme: el tossal menut del camp em semblava com el mont Hor; la bassa d'aigua, com l'oceà, i el límit del poble, com l'extrem de la terra.

De veritat es diu que l'home veu i comprèn sols una vegada: en la seva infantesa. Les primeres visions, encara en la seva virginitat, com en el dia que van sortir de sota la mà del Creador, són cossos de coses, el principi de la seva substància, i les que venen després d'elles són sols segones edicions defectuoses. Similars a les primeres, en són tènues al·lusions, però no són realment elles. En la meua carn he vist això: totes les visions del cel i de la terra amb què he estat beneït en els dies de la meua vida, no es nodrien sinó de la força d'aquella primera visió. També el cel d'Itàlia i el seu dolç atzur vaig veure al cap d'un temps. Els meus peus han estat també al cim de les muntanyes de Suïssa. En veure-ho la meua ànima va sortir: quan m'havia estat revelat un atzur més dolç que aquest? I on havien estat conegudes per mi muntanyes més altes i tremendes que aquestes? Cada vegada que veig el sol quan es pon o en la seva magnífica sortida, resto atònit: no he vist una altra vegada una posta o una alba més magnífica i meravellosa que aquesta? I quan passo per l'herba verda del camp, no sé per què guspireja davant meu per un moment la imatge de l'herba, la imatge d'aquella herba que vaig veure la primera vegada en el poble, quan encara anava lligat a la meua vella mainadera, de beneïda memòria. Era vigorosa i verdejant, viva i nova; s'estava fins a la meitat en aigua clara i era tota sembrada de flors menudes i dolces a la vista, que feien sortir els seus caparrons grocs i humits d'entre l'herba, i una perla de llàgrima transparent tremolava en l'ull de cadascuna.

Després de la nostra sortida del poble que vam abandonar —jo tenia cap a cinc anys en aquell temps— es va enfosquir una mica sobre meu l'ull del món i la seva esplendor s'ofuscà. En el lloc de la nostra nova residència, en un raval de la ciutat, em vindrien a trobar dies ordinaris i una gran inquietud, dies d'una vila jueva amb la seva càrrega i la seva ràbia i amb el mal dels afers; i com més s'engrandia sobre meu el tumult de la gent al voltant meu, així m'amagava en la meva ànima i així s'empetitien les festes del meu cor i les seves cridòries. Els mestres idiotes a les mans dels quals vaig caure van fer fugir de mi, amb les seves cares d'ira i amb les seves corretges, les visions de la meva infantesa. Les primeres visions, visions de Déu, no van continuar revelant-se'm, fora de quan em trobava aïllat, lluny del brogit del dia i del clos dels mestres. S'amagaven darrere d'alguna mampara, i de tant en tant em picaven l'ullet per fer reviure sobre meu les visions del meu esperit i renovar la seva força. Feien un cop d'ull i desapareixien, feien un cop d'ull i desapareixien. Gota a gota, com un elixir de vida de gran valor, la resplendor d'aquells dies de les meravelles regalimava en el meu cor, i del món de la meva infantesa no es van revelar en l'eixamplament dels dies res més que minúcies. Dins de l'aire despuntaven i sortien de sobte fragments de visions i paràgrafs tallats de feia temps: algun bocí de firmament llunyà en la seva puresa primordial, una franja de terra, a principi de primavera, una franja negra, rica, que feia olor, una terra del principi, que saltava i sortia ara de sota un llençol de neu freda, i encara amb el cos tremolant. Una barraca aïllada i desolada en un cogombrar abandonat; una posta inflamada en un angle del firmament; un udol en el bosc; el rar crit d'un ocell en la nit; la lluna penjada damunt d'una xemeneia de fum damunt dels teulats; un grup de pregària d'un dia de festa a la casa del pare; un grup d'infants espaordits que irrompen a casa cridant: «Llops al poble!»; i al costat d'aquests, uns jueus embolcallats amb els tal·lits dempeus dalt del teulat de cara al bosc, davant dels llops amb les mans esteses a l'aire del món i amenaçant amb l'esbramec dels ossos: «Ahú, ahú!» De sobte, vet ací també Féiguele. Ella, ella! Darrere de l'arbre vetust, amagada, en un instant m'envia el seu caparró i crida: «Cucú!»

Però en els dolços instants d'emanació sagrada, en omplir-se el cor de suc, com un raïm madur, i obrir-s'hi sobtadament canals de compassió, en tinc prou de cloure un instant els ulls i es revelen davant meu, com a la llum d'un llamp vacil·lant, tots els corriols de la meva vida, des del principi, en la resplendor damunt seu d'una llum blanca i clara, per a il·luminar-los tots junts d'un extrem a l'altre. En un moment, d'aquest ull apareix de sobte en una visió el poble on vaig néixer i s'atura davant meu tot ell com és, en tota la seva

gràcia i el seu amor i en tota la seva resplendor primera. Com una mena de palma de la mà de foc, una mà oculta i veloç, surt d'improvís i m'estén l'essència de la meva infantesa, una ofrena de dies i anys, plegada i donada dins la beina menuda d'un senyal fent l'ullet. Clarament veig de nou els habitatges del matí de la meva vida i els paisatges de la meva primera infantesa, aquests i tot el que els omplia i tot l'univers que els envoltava, tot en un instant, les coses grans i les menudes, res no hi és sostret, i assaboreixo en tot de nou el gust de la visió primera. D'allí, d'un dels racons oblidats de Volínia, del secret de la canya i l'aiguamoll, i del lloc dels boscos sense fi, puja davant meu el llogaret on vaig néixer amb els seus dies i les seves nits, amb les seves festes i dissabtes, i tots els temps assenyalats del seu any junts. I el seu aspecte és com quan Déu el va fer: menut, tranquil i modest. Encara roman allà, com estava en el seu lloc estret des dels sis dies de la Creació, la meitat a la plana i la meitat a la costa, ocult a l'ombra dels seus arbustos i dels seus arbres, coronat pels seus vergers i pels seus cogombrans; aixeca amb tranquil·litat i tristesa el jou de la seva existència adequada, tal com pot. I calla. Res no ha canviat i ni un còdol ha caigut. Són les cases d'argila i les barraques de fusta baixes, sembrades per la vall i la muntanya com un ramat de bestiar menut atemorit. És el bosc mut, que conspira contra mi de lluny, de darrere el poble, en la seva freda obscuritat; és el tossal verd estès davant meu, realment davant la casa del meu pare, com una mena de bèstia famèlica espantosa, semblant a un brau salvatge, prop del camí, que s'empassa cada dia, quan cau la nit, com una fogassa d'or sencera, el sol que es colga, una fogassa sencera al vespre, una fogassa sencera al vespre; és la bassa que resplendeix al costat del tossal com un mirall lluminós, i les oques s'hi purifiquen i s'hi santifiquen quan, de tant en tant, fan la volta amb el cap a l'aigua i la cua al firmament; aquests són els corriols que baixen com serps a través de camps i erms i es perden enmig de nostàlgies eternes en llunyanies ocultes. En silenci, com en un somni, s'estaven davant meu tots els dies assenyalats de l'any: dissabtes i dies ferials, estiu i hivern, dies favorables i temps d'ira, alegries diürnes i terrors nocturns, ells, els seus fragments i els fragments dels seus fragments, coses i coses i els seus contraris al seu costat, com si tots fossin barrejats junts i no hi ha impediments de l'un amb l'altre. Cada estació té la seva llum especial; cada dia el seu aspecte i tots s'uneixen en tot això, de nou com en un somni, en una sola peça completa que es diu «el llogaret on vaig néixer». Joves dies de primavera, blancor de poncelles i revestiments d'herba tendra i delicada verdegem amb alegria i tremolor al costat dels dies d'estiu que cremen, cansats d'ardor i carregats d'or, i en el seu interior s'esvaeixen amb tristesa i silenci sobre els seus carbons xiu-

xiuejants, entre capvespres tristos de l'estació de la verema, i vores de firmament indignades i porpres. Per un moment guspireja per a mi des del seu interior també la neu primerenca, la neu pura i dolça, en el seu voletejar tranquil i apaivagat, com d'enmig d'un son lleuger subtil, en l'aire del món, per agafar les parpelles dels meus ulls i portar al meu cor el seu fred blanc i fresc. Una herència fugitiva es troba en el tresor de la meva memòria i una resta menuda d'un hivern sencer que ha estat robat al meu cor i jo no sé on ha arribat. Aquell hivern es va perdre i ja no hi és, com si haguessin estat esborrats també del meu cor el principi i la fi d'una gran tempesta que em va atrapar d'improvís un dia de calor en el corriol del tossal, entre les herbes altes en el moment que baixava cap a casa. Dels confins de la terra esclatà la tempesta i va caure sobre el llogaret, i la terra es convertí en un moment en un terror sobrenatural. Els cels es van vestir de negre i es feu la tenebra. El bosc va rugir de lluny, els arbres van ser capgirats de soca-rel i les herbes del tossal es van enganxar tot tremolant a terra. Es van aixecar columnes de pols i sostres de palla van volar per l'aire. I, de sobte, abans de trobar-me la mà o el peu, vet ací que també jo volava. Per la vostra vida: jo volava! Una ala de vent poderosa va ser amb mi de sobte i em va alçar com una ploma i em va fer volar fins al peu del tossal i al cim de la bardissa que hi havia al voltant de casa nostra. Com vaig arribar o com vaig ser portat després d'això a cal pare, no me'n recordo, però el sabor d'aquell vol, qui és tan ingenu d'intentar explicar-ho als altres? Sols en els somnis nocturns un home en tastarà una seixantena part...

A vegades, quan em torno clarivident, dic a la meva ànima i ho repeteixo: això no ha passat mai! El mateix llogaret, com el veig en la meva imaginació, ni ha existit ni ha estat mai creat: ni ell, ni el bosc, ni els nans, ni Féiguele, ni res. No són sinó paraules de rondalla i somnis que han pujat com plantes salvatges entre poques coses veritables per fer-les agradables als infants. De tota manera —ara aparento ser savi—, certament hi ha aquí una barreja de temps i una confusió d'esdeveniments. El que és d'aviat, tard; i el que és de tard, aviat. La força de la imaginació és mentidera i no s'hi ha de confiar.

Que sigui així! La meva fe completa en la realitat absoluta d'aquestes paraules de ficció no s'ha pas alterat per això, ni tan sols el gruix d'un cabell. Què em fa que hagin estat o què em fa que no hagin estat? Vet aquí que la seva existència es troba en la meva ànima i la seva realitat certament es troba en la meva carn i en els meus ossos. El dit de Déu les ha gravades damunt les taules de la meva vida, i qui vindrà a esborrar-les? Si, com aquestes, són les paraules dels somnis, no hi ha veritat com la seva veritat i no hi ha realitat com la seva realitat. Com el vi que és guardat en els raïms, així s'estaran en el cor

de l'home mentre hi hagi respiració en el seu nas. No s'esvairà la seva olor ni es malmetrà el seu gust. Al contrari, com més dies, més s'afegirà a l'esplendor i a la seva agudesas; i quan envelleixen així es reforçarà el seu poder i augmentarà la seva dolçor. Certament que no hi ha un vi fort i dolç alhora com la història de la nostra infantesa. Una gota d'aquest vi a vegades és suficient per a embriagar el cor fins a la follia, fins a la nostàlgia. Que sigui beneït el nom del nostre àngel bo, que no ens serveixi a la boca de la copa de les seves delícies tret d'alguna gota i molt de tant en tant. Una gota en excés o més grossa del compte i en un instant moriria el cor de l'home, com la mort en un bes.

És ben clar per a mi que, el dia que em serà requerit el destí de tot home, amb l'obertura de les portes del món per a poder sortir, en aquella darrera hora sortiran cap a mi de nou totes les imatges de la meva infantesa de darrere del cortinatge i vindran i s'estaran davant meu en una sola comitiva. Totes a l'una vindran en tota la seva gràcia i amor i en tota la seva brillantor primera, en l'aspecte en què em van ser mostrades al matí dels meus dies. Brillants i clares s'estaran davant meu i em miraran en silenci. De sobte, brillarà damunt d'elles la llum dels Set Dies⁵ i s'apagaran amb la llum de la meva ànima per sempre.

Els somnis parlen de buidor, però no pas tots. Jo també, abans de començar a explicar d'ara en endavant, una miconas, capítol a capítol, les mutacions de la vida interior i dels somnis fidels de l'ànima d'un dels fills de les plantes espontànies⁶ d'Israel, que em sigui permès d'explicar aquí —sense lligam evident, en aparença, amb el d'abans i amb el de després, sinó sols com a partió menuda entre aquests— un dels meus somnis. És un somni que va quedar gravat en el meu cor en el passat i que hi ha restat en tota la seva claredat i en tots els seus detalls fins al dia d'avui. No sé si trobaré manera per portar a l'ànima d'altri les paraules del somni segons la seva realitat i el que és fonamental per fer assaborir el gust de la seva llum i del seu aire especials: que n'és, de difícil, això en relació amb un somni! Amb tot, sigui el que sigui, l'explicaré. Aquest somni és un somni veritable. Gairebé una cosa ben real. Per aquest motiu no té ni coses estranyes, ni capgiraments ni coses sorprenents. I sembla que, en part, també una cosa es troba en el seu lloc.

5. Els Set Dies de la Creació i del descans de Déu. És una referència al capítol 1 del llibre bíblic del Gènesi.

6. Remet al títol d'aquesta narració. L'al·lusió és bíblica: la *planta espontània* (*safiah*) és «el que creix espontàniament» (després de l'última collita durant l'any sabàtic) o «el que produeixi el gra caigut a terra» (Lv 25,5.11; 2Re 19,29; Is 37,30).

En el meu somni, vet aquí que hi havia un camí llarg i molta sorra davant meu. I el camí era ple de caravanes dels qui tornaven de la fira. I jo era enmig de les caravanes. Jo no sé com ni d'on havia estat portat enmig d'aquestes, però caminava empassat per una gran gentada inquieta i era arrossegat darrere d'ella, gairebé sense saber-ho. Fressa, brogit i cridòria al voltant. Carros i vagons, buits i plens de càrrega, amb els seus passatgers, carreters i acompanyants, homes a cavall i els qui anaven a peu, home i bèstia en gran barreja, hi estaven acostumats i s'arrossegaven pesadament, sense força i enmig de núvols de pols i d'una gran quantitat de sorra. Caminar era difícil, com partir el mar. Rodes i peus s'enfonsaven en l'abundància de sorra fins a la meitat. Pols. Calor. Manca de força. Tots estaven cansats i capolats, tots estaven negats de suor tèrbola, tots tenien la cara furiosa i eren tèrbols d'esperit i tots cridaven i pegaven les bèsties amb fúria cruel. La fira, segons semblava, no havia anat bé: cap home no havia obtingut ni la meitat del seu desig, per això desfogaven la seva fúria en les seves miserables bèsties. I com més pesat es feia el camí, més s'impacientaven i augmentava el brogit i es multiplicava la confusió. Ningú no escoltava la paraula del seu company. Tots s'empenyien l'un a l'altre i tots s'entrebancaven l'un amb l'altre: «Ei!, ei! Decanta't i desapareix, fill d'home! Estigues, estigues! No et moguis del teu lloc, fill de gossos!» Però ningú no es movia o s'aturava segons el seu coneixement. Un home caminava perquè tots caminaven; s'aturava perquè tots s'aturaven. Un ramat. Jo també era un del ramat. Penava enmig d'aquells, però no sabia què hi feia, entre ells. Estava cansat. El cap, el cap. Estava a punt d'esvanir-me, però continuo caminant. Contra la meva voluntat camino. De manera confusa camino. I vet aquí que apareix una visió de canyes d'un torrent davant meu. obro els ulls: la vostra vida! Són realment les canyes d'un torrent. Vives i fresques, altes i espesses. S'estenien tot al llarg del camí, a la dreta, i eren com un mur verd al seu costat, que separava els qui passaven pel camí d'aquell altre món, un món meravellós, que era a l'altra banda de les canyes. Ho vaig veure i el meu esperit va reviure. Atònit perquè no me n'havia adonat abans. Vet aquí que eren aquí i havien estat aquí també des del principi. Però també ara semblava que ningú fora de mi se n'adonava. La meva ànima sortia a les canyes del torrent. I sense desviar l'atenció d'aquestes, continuava essent arrossegat darrere la caravana aquella. «Allí, darrere del mur de separació de les canyes, hi ha un altre món, un món clar i tranquil. I jo ho sabia, però ningú fora de mi no ho sabia.» Però continuava essent arrossegat per les caravanes endavant i endavant. Però els meus ulls no cessaven de contemplar les canyes. I mira quina meravella! Quan passava prop de llocs esclarissats i poc espessos que es troben en la separació de canyes o prop d'esclatxes menudes es deixava veure per allí com la imatge

d'una criatura meravellosa, que seia a l'altra banda de la separació sola a l'herba de la riba d'un torrent transparent. L'esquena a les canyes i la cara a l'aigua clara i tranquil·la. La fressa de la multitud de les caravanes que passaven a l'altra banda no s'obria pas, segons semblava, vers ella, com si es produís en un altre món, llunyà. Plantada com un clau seia al seu lloc, la cara al mirall de l'aigua i no hi havia moviment ni activitat, però malgrat tot, com més jo continuava caminant i allunyant-me, més ella era aquí. La seva imatge negra oscil·lava cap a mi de tant en tant de lluny, d'entre les canyes a través de qualsevol malla o esclatxa nova davant la qual passava, com si ella, el seu cos, i el torrent transparent amb ella i la creació al voltant m'acompanyés secretament, sense jo saber-ho, com si es traslladessin juntament amb mi per ells mateixos, a poc a poc, en fraccions imperceptibles a l'ull, de manera semblant a la forma de la lluna en un rierol. Qui era aquella meravella? No la coneixia? Era jo? No era molt i molt propera a mi i a la meva ànima? No era jo com ella? No havia jo —i sigui el que sigui— de fugir furtivament d'aquí per un instant vers aquell món pur i tranquil que hi havia a l'altra banda del cortinatge verd? La riba del torrent transparent i pur, que no era el meu lloc i jo era el qui seia a la seva vora des d'antic? Però jo, amb tot, continuava essent arrossegat darrere les caravanes i caminava pel camí endavant i endavant. M'havien cobert núvols de pols i un gran tumult s'havia posat sobre meu i jo m'allunyava i caminava, caminava i m'allunyava. On eren les canyes del torrent? Hi eren i no hi són! Les havia abandonades totes darrere meu. A elles i al seu món pur i al rierol de les aigües transparents i a la criatura meravellosa que seu sempre a la riba del rierol. De sobte me'n vaig recordar i la meva ànima va sortir de mi: aquella criatura solitària i meravellosa que havia abandonat darrere meu a la riba del rierol era jo, jo mateix! Jo i cap altre!

Aquest és el relat del somni: les interpretacions són per a Déu. Abandonem per ara la criatura misteriosa que seu en el seu lloc aïllat on seia. No la disturbem del seu repòs. I, qui ho sap, en el temps dels temps, potser oscil·larà la seva imatge de nou per un moment breu darrere de les gelosies. Jo des d'ara caminaré amb dificultat en l'abundància de sorra per les petjades de les caravanes.

2. *El meu polze i els enigmes de l'univers*

Mai no hi va haver pau veritable entre jo i el meu pare. Semblava que s'havia endurit contra mi des del moment de la meva naixença, com si li hagués caigut a la mà una mercaderia dolenta i no sabés què fer-ne: per a ser usada, no val; per a la venda, ningú no ho compra. La sort va fer que arribés al pare i

a la mare en una distracció, després d'haver casat la majoria dels seus fills i quan ja havien perdut l'esperança de nous naixements. Jo havia estat el vuitè del ventre i era el fill de la vellesa; i quan la llevadora va beneir per mi el meu pare amb un «Bona sort!», ell va arrufar el nas, una mica... Així ho va dir la mare a les seves veïnes, i encara va contar que trenta dies després de la meua naixença es va decretar sobre mi l'exili: vaig ser dipositat al pit d'una dida gentil d'una vila propera. La dida tenia els pits pansits —amb perdó— i quan jo cridava per llet, em posava el polze dins la boca perquè el xumés. Quan se'm van endur d'allí, tenia les cames tortes, el ventre inflat i els ulls sortits com dues bolles de vidre. A banda d'això, m'havia acostumat a menjar la calç de l'argamassa de la paret, a mastegar carbó i a xumar-me el polze.

El costum de xumar-me el dit gros s'havia fet per a mi com una segona natura i no l'abandonaria durant molt de temps. Cada vegada que estava submergit en les meves fantasies em xumava el dit gros. El pare, que, per natura, era estricte, em pegava per això i em deia «xumaire», «home de la pipa»: el polze entre les dents li semblava com una pipa a la boca d'un vell pensarós, però jo no li tenia por, ni de les seves bufetades, ni dels seus malnoms. Ell a la seva i jo a la meua. I tan aviat com sortia de casa, immediatament m'apartava a un racó, seia aïllat, pensava i xumava... Sobre què i en què pensava, no ho sé. Em doblegava com un llangardaix en el seu cau i veia visions estant despert. Tot el que veia o sentia al voltant em semblava com un somni i el meu cor s'omplia de mut estupor amb fantasies que no tenien nom ni forma. Em sorprenia de tot: del tic-tac del rellotge, d'una ombra i de les taques de la paret, del silenci d'una cambra buida, de la foscor de sota el llit, de les sandàlies posades allí, dels raigs tènues que hi havia en la llum de la finestra, de la pols que volava. Tot això eren secrets de l'univers i misteris que necessitaven meditació, i jo anava errant i perdut enmig d'ells com una formiga entre les herbes... També ells tenien una vida en secret, com jo, i sols el meu cor hi tenia contacte. Si algú parlava amb mi, el sentia, però no l'escoltava, i quan em demanaven alguna cosa, esmolava els ulls i callava. El meu cor estava sempre clavat en un altre lloc: en una taca de la paret o en una mosca que volava. La meua ànima entrava com un *dibbuq*⁷ en l'espes-

7. En el folklore jueu, és l'ànima d'una persona difunta que no ha trobat repòs en el més-enllà i que pren possessió d'una persona vivent i parla a través d'ella. Vegeu: S. AN-SKI, *Entre dos mons: el dibbuq. Llegendes dramàtiques en quatre actes*, traducció directa del text ídix original i anotació d'Anna Soler i Joan Ferrer, Barcelona, Males Herbes, 2018.

sor de tota cosa i habitava entre arbres i pedres muts; ho absorbia tot i no retornava res...

Dels de casa, ningú no vetllava per mi. El pare era estricte, dèbil i ocupat. No sé en què estava ocupat. La mare es recordava de mi, però sempre més tard: «Ai, ai, que el nen encara no ha menjat... El nen encara no s'ha rentat... On és el nen?» El nen, és a dir, jo, Xmúliq, era assegut en aquell moment en un lloc amagat sota el llit o en l'espai que hi havia sota l'estufa o en el pati darrere d'una de les tanques, assegut jugant amb mi mateix. Les veïnes, quan venia prop d'elles, em clavaven mirades amb una mena de sospita, feien veure amb el dit a la templa el senyal que el meu cervell no anava com cal, Déu ens en guard; xiuxiuejaven i escopien. I quan entrava la meva mare, callaven de sobte...

De tots els objectes de la casa, el que atreia més el meu cor era el mirall vell, que penjava damunt del sofà. Als meus ulls era el més gran dels enigmes del meu món. Cada vegada que em poso dret sobre el sofà davant d'ell, hi veig a dins una altra cambra i mobles, a mi mateix i a l'arca que hi havia davant amb els objectes de bronze al cim. Eren realment les seves imatges amb les seves formes, però que en el mirall eren totes inclinades i estaven en un pendent, a punt de caure en qualsevol moment. La cosa, tota ella, era difícil: primer, d'on havia vingut tot allò dins del mirall? I segon, per què no queia l'arca amb els objectes de bronze que hi havia al damunt?

Posaria el meu cor a investigar l'afer quan trobés el moment sobre la terra erma, i l'hora bella per a això se'm presentà ràpidament. La gent de casa havien sortit a un lloc i jo vaig romandre sol. Era l'hora del migdia. Al bell mig del terra s'estenia la forma de la finestra com la deu d'un estany encastat amb llum, i les mosques venien i s'hi banyaven. Una gallina pigallada passejava calmadament, passet a passet, escatainant d'amagat amb un escataineig lleu, com si s'apressés a adormir-se. Cada vegada que era empassada per la columna de llum, les seves plomes esdevenien d'or i tota ella esdevenia transparent i radiant. Vaig saltar i vaig pujar al sofà i em vaig col·locar davant el mirall: hi era! Un segon Xmúliq estava dempeus realment davant meu i el seu nas em tocava el meu. Vaig retrocedir una mica i també ell va recular. Em vaig apropar i també ell es va apropar. Vet aquí que vaig fer ganyotes i llengotes, i ell també ho va fer. «Ha, ha, ha!» I ell també reia, però sense «Ha, ha, ha!» La seva veu no se sentia. La cosa era estranya i jo tenia una mica de por, però, no obstant això, mirava... El terra que hi havia dins del mirall era inclinat i l'estany de llum que hi havia al mig estava a punt de vessar-se... La resta dels objectes estaven inclinats o penjaven tots per miracle. Ai, si caigués —Déu no

ho vulgui— el morter, per exemple, de damunt l'arca —paf!—, m'esclafaria el cervell. El meu cor es va paraitzar de por indefinida, però immediatament em vaig enfortir i vaig mirar de nou. Calia que triomfés sobre el secret de la cosa, com fos! Darrere del mirall, certament, hi seia algun pallasso o un dimoniet amagat que era qui feia amb la seva màgia aquests encantaments. «Mirar-hi o no mirar?» Qui sap si una mà amagada em ventarà una galtada... És que hi ha alguna cosa impossible per al dimoniet? M'arrisco, agafo el marc del mirall, miro què hi ha darrere, i reculo immediatament... Miro de nou, i tot seguit reculo. De sobte, el mirall va començar a gronxar-se i amb ell el terra, l'habitació, els objectes i jo mateix: paf! El cor se'm va extraviar, els ulls se'm van enfosquir i jo vaig tentinejar i vaig caure sota els fragments de l'esfondrament...

Quan l'esperit em va revenir, vaig veure que l'habitació —beneït sigui el Nom de Déu— no s'havia desplomat, sinó que el mirall s'havia deixat anar dels dos claus de baix i havia restat penjat sols del ganxo superior. Entre la vora del sofà i la paret sobresortia un tros del llibre de comptes del pare. Probablement havia caigut de darrere el mirall i havia quedat encastat entre les dues superfícies. Sols es va produir un dany menut: de l'espant, la gallina va saltar sobre la taula i va fer caure un got, i un fragment de vidre va ser llançat enmig de l'estany de llum i guspirejava molt, com si d'improvís s'hagués fet un gran miracle...

La fi d'aquest fet va ser com la fi de tots els fets a casa del meu pare: plantofades a la galta.

Aquell mateix dia vaig ser sentenciat a l'escola de primeres lletres.

En aquesta època, el meu pare va traslladar la casa del poble i va fixar la seva residència en el raval de la ciutat propera. I jo vaig caure en el terreny d'un mestre d'infants, un d'aquell raval.

3. *Àlef, bet i el que hi ha entre les ratlles*

A l'escola no va millorar la meua sort. Estava aïllat dels meus companys i ells aïllats de mi. Em vaig concentrar dintre meu i vaig construir el meu món dintre meu. Ningú no ho sentia i ningú no ho sabia. Ni tan sols el mestre o el seu ajudant no en sabien res. Aquests no sabien res més que pegar, aquest a la seva manera i l'altre a la seva manera: el mestre assotava amb la corretja, amb el puny, amb el colze, amb el corró i amb qualsevol cosa que tingués que pogués fer mal; i l'ajudant, aquest tenia una altra manera reprobable: quan no

responia com calia, obria i corbava davant la meua cara els cinc dits rapaços i començava a deixar caure la gola. En aquell moment semblava als meus ulls com una pantera o una altra bèstia dolenta estranya, i una por mortal queia sobre meu. Temia que no em buidés els ulls amb les seves ungles repugnants i del terror el meu coneixement es confonia i oblidava tot l'estudi d'ahir. Ell em mostrava amb el dit la forma d'una lletra i em demanava: «Què és això?» I jo badava els ulls, tremolava amb tot el cos i callava. M'havia abandonat la força de la parla.

En essència, el seu ensenyament no entrava en el meu cor si no era per darrere l'orella, a través de les *peot*⁸ de l'esquerra. Per l'orella dreta, m'hi entrava un altre ensenyament, que pujava i venia del llibre de pregàries, d'entre les línies, i s'unia al que ja hi havia en el meu cor. Les mateixes línies i el cos de les lletres no eren sinó indicis dèbils d'això. Des del primer dia, quan l'ajudant em va mostrar la tauleta de l'alefat, en línies, immediatament van saltar i van venir davant meu rengleres i rengleres de soldats, dels que passaven de tant en tant per davant de casa, ells i el seu tamborer amb ells al cap: ram-pataplam. Especialment s'hi assemblaven les rengleres d'àlefs i de guímels, amb els tres punts de la u que tenien a sota. Vet aquí que eren veritables homes de l'exèrcit, armats des de la planta dels peus fins al cap; aquestes, les àlefs, amb les saques penjant a l'esquena i ells caminant encorbats una mica sota la càrrega, com els qui s'aparten per a les maniobres; i aquelles, les guímels, estaven dretes amb la cama allargada cap endavant preparades per a la marxa. Els meus ulls van començar a examinar els costats i les vores de la tauleta.

«Qui cerques?», em va demanar l'ajudant.

«El tamborer», li vaig dir mentre els meus ulls examinaven. L'ajudant va deixar la busca, em va agafar per la barbeta, em va alçar una mica el cap cap amunt, va fixar contra meu els ulls bestials... i d'improvís es va desvetllar i va dir: «Ves!»

Una síl·laba i no res més. Immediatament va pujar al banc un altre nen en el meu lloc i jo vaig baixar amb desil·lusió i em vaig apartar a un racó sense saber què volia l'ajudant. Tot el dia vaig estar pensant en tropes i soldats. L'endemà, quan vaig pujar de nou, l'ajudant em va mostrar la forma d'una àlef i va dir:

«Veus un fustegal i un parell de galledes?»

8. Són els dos flocs de cabells que els nens i els homes de les comunitats jueves ortodoxes es deixen créixer al costat de les orelles.

«És veritat, per la vida del meu cap! Un fustegal i un parell de galledes...»

«Vet aquí que aquesta és l'àlef», va indicar l'ajudant.

«Vet aquí que aquesta és l'àlef», vaig repetir jo darrere d'ell.

«Què és aquella?», va demanar de nou l'ajudant.

«Un fustegal i un parell de galledes», vaig dir jo divertit amb gran delit pel fet que el Sant beneït m'hagués ofert aquests estris tan agradables.

«No! Digues: àlef!», va dir de nou l'ajudant. «Recorda: àlef, àlef.»

«Àlef, àlef...»

Quan vaig haver baixat de davant seu, immediatament l'àlef va volar del meu cor i en el seu lloc va venir Marússia, la mossa cristiana que pouava l'aigua. Durant tot el dia no es va moure de davant dels meus ulls. La veia com era: amb els panxells de la cama descoberts i les trenes gruixudes, amb el fustegal i les dues galledes sobre l'espatlla. Vet aquí també el pou amb l'abeurador al costat, amb les oquetes a la bassa del costat, i el jardí de *reb*⁹ Alter Ququ.

«Què és això?», em va demanar l'ajudant l'endemà mentre em mostrava l'àlef.

«Oh, Marússia!» Em sentia feliç de la descoberta.

L'ajudant va tirar la busca i va obrir els dits, però de sobte s'hi repensà, em va agafar la barbeta i digué:

«Pagà! Àlef, àlef!»

«Àlef, àlef, àlef!»

Les formes de la resta de les lletres se m'apareixien en diverses cares: en forma de bèsties, feres, ocells, peixos, objectes o simplement com a criatures estranyes, de les quals encara no havia descobert un exemplar en aquest món. La xin, vet aquí que aquesta era una mena d'escurçó amb tres caps; la làmed, aquesta era una cigonya que allargava el coll i s'estava damunt d'una sola pota, com aquella que vivia al cim de l'arbre de darrere casa nostra; la guímel, una bota com les dibuixades sobre els pots de betum, amb un diable menut amb cua que raspallava amb molta rapidesa... La dàlet, una mena de destrat, i així amb totes les altres... A vegades una lletra em semblava avui amb aquesta forma i demà amb la imatge de tal altra forma. Això es feia per si mateix sense intenció ni esforç de part meva. Una forma que per a mi es feia vella desapareixia i en el seu lloc en venia una de nova...

Quan vaig arribar a la combinació de lletres, vet aquí que eren una vasta barreja de criatures diverses i variades. Petits escamots que anaven i venien,

9. «Senyor», títol tradicional que s'anteposa al nom propi d'un home.

aquest al costat d'aquest i aquest darrere d'aquest, nuca davant la cara i cara davant la nuca, la nun la senzilla, la pe camusa saltant sempre amb un sol peu al primer lloc. La làmed caminava erta, amb la gola estirada i amb el cap erecte, com dient: «Mireu-me! D'espalla cap amunt soc més alta que totes vosaltres.» Mentrestant, agafava empenta i venia la iod, aquesta criatura menuda que, als meus ulls, no tenia cap forma i que no tenia on recalcar, però, amb tot, era la meva estimada, més que totes les altres. Sempre em semblava que surés en l'aire o com si fos arrossegada sense intenció, i el meu cor, el meu cor estava per ella. Jo tenia por i temia que no es perdés en la seva petitesa entre les seves companyes i que no fos trepitjada i que no resultés esclafada —Déu nos en guard— entre totes les altres...

Aquella confusió desviava les meves orelles d'escoltar l'ensenyament de l'ajudant i la meva gola era espremuda entre els seus dits. Amb la boca murmurava darrere d'ell, segons semblava, cada síl·laba, però el cor feia la seva enmig d'això: agafava una forma i en deixava escapar una altra, feia combinacions i somiava despert... A vegades teixia també el so de les síl·labes enmig del brodat dels meus somnis i els donava una tonalitat nova o una cara nova, que venia al cas o que no hi venia. Quan durant la lectura topava amb una combinació de formes especialment ridícula, esclafia a riure de sobte, i aquesta riallada feia bullir les entranyes de l'ajudant i despertava tota la seva fúria sobre meu. Jo no sabia què li importava a ell si jo reia.

Els meus companys de l'escola no paraven cap mena d'atenció en mi i jo tampoc no em preocupava per ells. Quan jugaven dins l'escola, jo seia a part a mirar o em retirava a un racó, em xumava el polze o meditava. Em perdia en les formes del llibre de pregàries, en elles, en les seves combinacions de lletres i en les combinacions de les seves combinacions, fins al lloc on la força de la imaginació em portava. El meu cor n'agafava tot el que podia: n'assimilava l'interior i en rebutjava les pel·lofes. I quan els infants sortien a jugar al pati, jo cercava i trobava un amagatall, hi seia solitari i jugava amb mi mateix. Cada vegada que m'arribava el torn de llegir, m'havien de cercar molta estona fins que em trobaven assegut i xumant-me el polze darrere d'alguna tanca o llençat a l'ombra en un racó del porxo.

4. *Soc desmamat!*

Després d'haver passat dos anys a l'escola sense veure cap gran benedicció en l'hebreu, el mestre em va introduir al Pentateuc—que vingui sobre ell la

benedicció—: el llibre de pregària ja se m'havia fet vell i les seves lletres eren com mortes. Amb què podríem comparar la cosa? A qui mastega i mossega pellofes buides. Però el Pentateuc no era pas així; m'obrí finestres noves al món de la imaginació. Començant amb l'àlef menuda. Aquesta lletra nana, la vaig trobar immediatament, quan seia a la porta de la tenda del trobament, al principi del llibre del Levític, esperant la meva arribada. Les seves amigues, nanes com ella, jo ja feia temps que les coneixia, de la pregària «Rosada i xà-fec» del llibre de pregàries, i ja podia donar-li salutacions en nom de les altres. I en segon lloc, el bestiar menut, el bestiar gros i els ocells: el bou, l'ovella, la cabra, la tórtora i el colom. Totes aquestes coses m'eren ben conegudes i el meu cor se sentia gran amb elles. I es podria dir que jo també tenia part amb elles. La cabra i la vedella vet aquí que pasturaven en el prat darrere de casa, que era a l'extrem del raval i jo en les hores lliures em trobava entre elles; i els coloms, aquests venien del colomar del nostre veí Trukhim i tenien també dret de pas pel nostre pati... Al matí, quan jo sortia cap a l'escola, venien davant meu en una passejada d'importància, en una prominència dels seus paps i parrupant: parrup, parrup, parrup... Ja en tinc una parella d'ullades i per la festa de les Llums que vindrà per al nostre bé, quan ja seré ric, si Déu vol, compraré, sense compromís, aquesta parella, bitllo-bitllo.

I quan arribi als llocs on es parla del cap, del greix, de les entranyes, de les potes netejades amb aigua¹⁰ «i les prepararà sobre la llenya que és sobre el foc», de torçar-li el cap i de partir les ales de l'ocell, «el pap i les seves plomes», d'esprèmer la sang, de l'ofrena en una cassola, una paella, i etcètera, etcètera. Immediatament em pujava a la imaginació tota la cuina de la meva mare la vigília d'un dia de festa. La meva mare i la minyona, amb els davantals als malucs, i les mànigues arromangades fins als colzes, anaven armades amb corrons i feien rodar la pasta sobre la post, a batre ous dins el bol, a vessar oli brillant enmig de clots en munts de farina... El gat també hi era: sotjava al voltant de la fusta de salar i penetrava amb la mirada «el lòbul que hi ha sobre el fetge», els menuts, els ronyons, els pedrers, les potes posades a salar que regalimaven un suc vermellenc. La minyona, de tant en tant, li tirava un tros de budell o una bufeta blanca de l'interior d'un peix o «el pap i les seves plomes» i altres coses semblants a fi de tenir-lo de moment ocupat i desviar-li l'atenció de la carn. La mà de morter i el morter hi donaven les seves veus: «Prem bé,

10. Referència al capítol 1 del llibre bíblic del Levític, en què es parla de la preparació de les ofrenes d'animals que s'han oferir en sacrifici al Senyor.

prem bé!» I m'arribava al nas l'olor barrejada que revifava els esperits de pa cuit al forn i de l'ofrena de farina barrejada amb oli i amb rovells d'ou i a les orelles hi arribava la fressa de bombolleig i de paelles de bunyols que suraven en greix dins d'una paella i s'agitava al so d'una fregida d'una ofrena «pastada» i la resta de pastissets, tallats a trossos com fideus i fets com *kúguels*¹¹ i boles de farina i panses i safrà i canyella... La paraula *pastada* m'estimulava molt la gana, fins a fer-me venir mal a les temples i a fer contorsions a les galtes: «pastada!» La voracitat em prenia. La boca se m'omplia de saliva i el dit gros se'm clavava sense saber-ho entre les dents.

«On llegeixes?», em va demanar d'improvís el mestre amb la corretja a la mà.

Tots els alumnes van callar i van posar els ulls en mi. El dit petit anava errant entre les línies, errava cec i atemorit... Els ulls miraven entre les llàgrimes, miraven adés al Pentateuc adés a la corretja del mestre. Les lletres ballaven davant meu borroses. La mà del mestre es va alçar i la meva espatlla dreta es va encorbar atemorida. De la por, vaig oblidar-me de treure el dit gros de la boca.

«Bérole», va dir de sobte el mestre a un nen diligent, «salta i ves a can Nahum l'ataconador i porta d'allí una mica de pega. En un instant. Digues: El meu mestre la necessita.»

Bérole va saltar i va sortir. Els nens al voltant de la taula van començar a xiuxiuejar l'un amb l'altre. Em sotjaven furtivament i reien. Em tornaven a sotjar i tornaven a riure. Què hi veien, en mi? I per què reien?

Bérole va portar una mica de pega al cap d'un bastonet i el va posar damunt la taula davant del mestre.

«Baixa!», em va ordenar el mestre.

I jo vaig baixar.

«Acosta't cap a mi.»

I jo em vaig acostar una passa petita.

«Més...»

De nou una altra passa.

«Més...»

I jo vaig quedar atrapat entre els genolls del mestre. Senyor de l'univers, què dirà de fer-me?

11. Plat típic de la cuina jueva asquenazita fet a base de fideus o patates cuits al forn.

El mestre va arquejar el seu polze cap enrere fins que es va formar cap avall, prop de la juntura inferior, com una mena de clotet menut, i va omplir el clotet amb tabac picat, i quan en va haver aspirat fins a omplir-se'n el nas, es va alçar i va esternudar de sobte realment davant la meua cara: «Atxim!»

Després d'haver fet això, se li va aclarir el pensament i va venir al nucli de la qüestió: em va estirar el polze de la boca i el va fer moure als ulls de tots els nens. El va sacsejar i va demanar a la manera d'un mestre que usa el mètode concret:

«Nens, què és això?»

«Un dit gros, un dit gros...»

«I això?», va demanar a propòsit de la pega.

«Pega, pega...»

«I això, què és?»

«Tabac, tabac...»

«I a un nen que es xuma el dit gros, què se li fa?»

Aquí es va fer difícil i els nens van callar. El mestre amb els ulls reclamava una resposta. De sobte va saltar un infant que balucejava. Els ulls li brillaven com si hagués guspirejat damunt d'ell l'Esperit Sant i la boca li quequejava de la pregona emoció:

«J-o-o ho sé...»

«Digues, digues!», l'encoratjava el mestre.

«E-e-e-s ta-a-a...»

«Es talla el dit gros!», se li va avançar el seu company.

Als nens més intel·ligents se'ls va omplir la boca de rialles i el mestre també va somriure. El qui balucejava va quedar confós. De nou silenci.

«I doncs?», va demanar el mestre amb les parpelles...

«Se li lliga una vareta», va aconsellar un amb prudència.

«Se'l bastoneja», va decidir un altre.

«No!», va sacsejar el cap el mestre. «No ho sabeu? A un nen que es xuma el dit gros, se li fa així...»

I el mestre va començar a mostrar als nens, amb calma i sense precipitació, tot unint el fet a la paraula, com es feia l'afer aquest:

«S'agafa pega...»

I el mestre va agafar pega.

«I s'escampa sobre el dit gros...»

I el mestre la va escampar.

«Després d'això s'agafa picadura...»

I el mestre en va agafar.

«I s'escampa sobre la pega...»

I el mestre en va escampar.

«I ara», va acabar amb veu de cant de victòria, «que vagi a xumar...».

Aquell dia vaig ser desmamat del dit gros; i quan el desig m'assaltava, em mossegava les ungles.

5. *Una bona idea i la seva recompensa*

«Per la teva vida, Pessi, que parla a la paret!»

Així va dir el pare una de les nits d'hivern, quan d'improvís va alçar els ulls del llibre de comptes i va veure que estava davant de la paret fent ganyotes i moviments estranys amb el cap, la llengua, les mans i els deu dits. I a continuació de la paraula, un bufet, com de costum.

La veritat és que jo no parlava a la paret, sinó que jugava i xerrava amb la meva ombra, que era sobre la paret. Però, què pot fer un nen durant les llargues nits d'hivern, quan seu sol i confinat a casa? Però el pare era sever i no em podia sofrir ni a mi ni els meus jocs, i tot el que feia era dolent per a ell i el feia bullir i el portava a bufetejar, a clavar puntades de peu i a alçar la veu: «Pessi» —cridava i clavava puntades de peu—, «treu-me'l de davant dels ulls, que el mataré!» En aquell moment semblava com si jo, de veritat, Xmúliq, li hagués fet, al pare, un dia o un altre, algun gran mal, un mal greu de sofrir, que no podia ser expiat; com si li hagués amargat la vida —Déu me'n guard— o hagués encerclat la seva ànima —Déu ens en guard. Senyor de l'univers, quan li vaig fer mal? I quin mal li havia fet?

I vaig començar a escapolir-me de davant del pare i a procurar de no trobar-me davant dels seus ulls; quan ell era al menjador, jo era al dormitori, i quan ell era al dormitori, jo era a la cuina, em trobava un lloc en un racó i seia solitari i m'ocupava en el que era el delit del meu cor...

I en aquell temps el meu cor s'adelitava en una cosa menuda. Volia munyir la paret... De la boca dels meus companys de l'escola havia sentit que hi havia en el món miraclers que feien això i la cosa reeixia a les seves mans. Immediatament em vaig fixar en una paret de cal pare. Aquella paret, de la meitat en avall, era humida i florida i regalimava una mena de suor verda i ja m'havia atret l'atenció. Els dies de pluja hi seia davant durant hores senceres i observava les formes estranyes que la humitat hi havia format. Veia en les taques verdes tot el que l'ull volia: muntanyes i tossals, camps i boscos, castells i palaus... «Aquesta paret», deia en el meu cor, «ha estat creada per a ser mu-

nyida», i no me'n movia totes les hores lliures. L'examinava des de totes les bandes i cercava el lloc apte per a això. Ho vaig cercar i ho vaig trobar: a la part baixa de la paret, prop de l'angle, vaig reconèixer un lloc inflat, com un mugró. I aquell era el lloc adequat. No havia de fer altra cosa que un foradet, clavar-hi un tub, i la llet brollaria i regalimaria com d'una font inexhaurible. A fi de recollir l'abundància en la seva plenitud i no perdre ni una gota en va, vaig avançar-me a preparar per endavant, abans de la munyida, tota mena de recipients: un atuell sense coll, el recipient d'una ampolla trencada, una cassola esquerdada on s'amarava l'argila, la meitat d'una capsa de rabí Meïr, senyor del miracle, una capsa de llauna foradada i menjada pel rovell, un embut arugat i tapat a la part de baix, una quipà bruta, una sandàlia endurida i viu-da, que havia quedat desparellada, i estris semblants a aquests i trossos d'estrís, que eren tirats a la brossa, a les golfes o sota el llit. No em vaig pas oblidar de portar fins i tot un tap! I per què un tap? Per tapar el forat del mugró —és a dir, el forat de la paret— entre munyida i munyida. Rodejat d'aquests estris i armat amb un clau i la mà de morter, em vaig asseure a terra i vaig començar a foradar. La mà de morter —paf!— es va enfonsar. El meu cor es va estremir, encara una mica, encara un moment, i de la boca del forat en brollaria i es vessaria un raig blanc i tebi: tze... I quan era enmig d'aquest punt essencial, d'improvís, em va saltar de darrere meu una bufetada:

«Aquí ho tens, ximplet! No es tiren a terra les parets!»

La bufetada era una bufetada del pare. La podria reconèixer fins i tot en la fosca i amb els ulls closos. Era un bufet picant i engalanat, que arribava d'improvís com un llampec i que sortia com de darrere de la mà ovalada, aguda i llisa, ardent i ressonant. El so tu el sents després, darrere del fet... El pare era un artista meravellós en aquesta professió, un gran bufetejador. Ell coneixia el secret de la concisió d'aquest art, i es podria dir que bufetejava amb esperit divinal, per dir-ho així... I és senzill això? Quaranta anys consecutius des que havia esdevingut pare, que l'home bufetejava... Sigui com sigui, l'afer es va espatllar, per les meves culpes, i el mur no ha estat munyit fins avui! Jo m'ho vaig proposar a fi de bé, Déu n'és testimoni. Jo veia la pobresa del meu pare i em deia d'ajudar-lo en el que fos al meu abast... A fe meva que no podia veure la seva tribulació quan arribava al vespre i seia i se li enfosquien les parpelles damunt del llibre de comptes, es mossegava la barba i calculava i calculava. I calculava... en aparença, quina relació hi ha entre un llibre de comptes i la ira? No obstant això, calia anar amb compte amb el pare quan estava sol amb el llibre de comptes! Era una hora de perill i la vostra vida penjava d'un cabell... Sí, la meva idea era certament bona. De passada em deia que podria ser

que, per mitjà d'això, el cor del pare retornés cap a mi i que se li il·luminés la cara i que no em bufetegés més. Però, què hi podia fer? Satanàs va acusar i el pare va malmetre amb les seves pròpies mans el seu mitjà de subsistència.

6. *Jo i la boca de l'estufa*

Així les coses, vaig desistir de munyir la paret i vaig emparellar amb la boca del forn.

Durant els dies d'hivern, la casa del pare era desolada i fosca; i a l'hora del llostre, en tornar de l'escola, em semblava set vegades més desolada i fosca. Humida, bruta i pudent. De les parets i del trespol emanava una fredor humida que feia rovellar els ossos. L'aire era greixós d'olor de quitrà, de fum de tabac *machorka*,¹² i encara d'altres olors desagradables, una resta dels pagesos durant el dia (el meu pare feia negocis amb els pagesos i tenien dret de pas a casa nostra). Els estris de la casa senzills, que es perdien sempre en la seva poquesa i orfenesa enmig del gran espai, es confonien ara en la fosca del llostre i hi eren empassats completament. Per això l'espai era més buit i afligit. La mare gemegava en silenci en un dels racons i el gat sortia a trobar-me de qual-sevol lloc fosc, aixecava els ulls vers mi i miolava piadosament. Pena dels animals...

En un angle del dormitori de la casa, enmig de la paret, prop del trespol, hi havia una finestrella: la boca quadrada d'una estufa ensutjada, de dos pams per dos pams, que era closa durant tot el dia, però que amb la fosca, entre la pregària de la tarda i la del vespre, quan les finestres esdevenien cegues i la casa s'omplia de terror, el gep de la paret de davant esdevenia groguenc i vermellós i començava a tremolar i a estremir-se. Era un senyal que la boca de l'estufa cremava i que era viva... I immediatament jo era enmig del dormitori, prop de la boca de l'estufa. Amb els genolls plegats hi seia davant, sobre la resta del feix de llenya posat allà, m'agafava els genolls amb els palmells, acotava el cap i reflexionava. Els tions que hi havia dins eren durs, humits i freds. La majoria eren espinosos, recoberts de neu endurida i embolcallats de fibres velles que tremolaven com filagarsa de barba... La flama menuda de les estelles que hi havia sota dels tions era feble i encara minsa, i cada vegada que s'estremia i vacil·lava, em tremolava el cor. Temia que no s'apagués, Déu nos en

12. Nom rus d'un tabac popular de baixa qualitat.

guard, abans d'agafar als tions. Els meus ulls sotjaven darrere de qualsevol llepada i fregada de la seva llengua daurada, i jo animava en el meu cor cada llengua amb instigació. «Puja, puja, sobre aquell tió», deia jo en el meu cor. «De costat, de costat, agafa'l; al damunt, puja-hi, al damunt, a l'esquena. Així, així està bé per a ell, agafa'l per la barba, agafa'l...» I la petita flama m'obeïa, sobresortia, es guexava, s'embolicava i s'embolcallava al voltant dels tions, palpava i cercava un lloc confortable per a agafar-se... Per damunt, a la xemeneia, udolava el vent i el rodolament d'una tapadora em feia esfereir l'ànima i la carn. Tot jo tremolava de fred, que em tallava i em penetrava a l'interior des de sota, del lloc on seia damunt la resta del feix; una ona de vent va ser fesa per la xemeneia i va caure cap avall fins a la boca de l'estufa i va espargir-me a la cara un grapat de sutge fred d'ahir, però jo no em movia del meu lloc. Els ulls i el cor eren en la flama. Jo seia i reflexionava, fins que el foc prenia. I en el moment que el foc prenia, vet aquí que tirava la meva ànima i tot jo a la foguera... La mirava i la sentia des de dins, més que la boca no podia dir. Sentia una mena de melodia, una melodia misteriosa, molt fina, un gemec de les profunditats, del bell mig de les brases de foc que es trencaven des de dins, com el trencament de milers de capil·lars subtils i ocults, bellament tesos... I hi veia una mena de dansa, una dansa folla i renyida de llençües d'or menudes, vives, saltadores. Una gran barreja de flames vermelloses, blavenques, purpúries, ataronjades... Un botí de llums i brillantors que pujaven i emergien en fils i fils, franges i franges, que combatien i serpentejaven, llepaven i pampalluguejaven, s'enrotllaven i s'abraçaven... Xiuxiueigs de piles de brases i parpelleigs d'ulls vius de robins i carboncles. Ts-ss... s'agitava la cua d'un tió per una gota torbada que treia el cap sobre ell en ebullició. Pac!, responia davant d'ell una brasa que es trencava d'improvís i s'escampava en esquerdills. I immediatament s'estirava un rugit silenciós, tens, una nota capil·lar subtil i aguda, him-m... I de sobte, prrr!, una ona de tions consumits s'esmicolava a sota i s'escampava com or triturat... La boca de l'estufa s'havia omplert de munts i munts de carbons ardents. L'aire era ferro roent. Semblava que en aquest moment emergiria d'allà la salamandra, la criatura que, segons la tradició d'alguns dels meus companys de l'escola, naixia de la flama i era abominable i vermella, com un cranc cuit... I també semblava que en el moment que emergia del foc s'alçava sobirana sobre les dues potes posteriors i et saltava als ulls amb les vuit potes... Un terror horrible em va agafar. Vaig cloure els ulls i vaig sentir una calor de foc a la cara i sobre els genolls i escoltava amb tremolor el rodolament de les tapadores de la xemeneia, drrr... Tenia por de girar el cap enrere. Un dimoni s'estava sobre la meva esquena, cor-

bat realment damunt del meu bescoll. «Mama, mama!», demanava auxili el meu cor dins meu, però la veu no sortia. Se m'ofegava dins la gola. Em venia un terror de mort. Les dents i els genolls em petaven i el cor agonitzava de por confusa. L'udol de la xemeneia em venia d'un lloc llunyà, molt llunyà... I aquí, en aquest moment de perill, guspirejava en el meu cervell el «remei» que em va lliurar el meu mestre per a guardar-me del dimoni que m'encalçava sempre quan retornava de l'escola. M'apressava a ficar els dos polzes en el cinturó dels pantalons i a cridar amb una devoció enorme: «Escolta, Israel!»¹³ El remei era útil. La por em desapareixia i jo seia de nou a mirar la boca de l'estufa. Els tions queien a trossos. Les brases s'apagaven. El caliu augmentava. Un tió, tot de setí, resplendia en la seva negror i ple de clivelles i escletxes fetes de malla, romania al costat i aixecava i feia sortir de les clivelles un bombolleig blavenc, com una mena de columnes menudes i subtils de fum. L'udol de la xemeneia augmentava. Era feble i fatigat, però repetitiu i vertiginós, sense força i sense descans... Yavdoha, la nostra vella minyona, venia a atiar l'estufa. Les parpelles se m'agafaven entre elles... U-u-i, i-i-i, drrr... Encara sentia l'udol llunyà i el rodolament proper enmig del son...

I tota la nit veia en el meu somni tota mena de criatures negres, cares ennegrides, una mena d'escura-xemeneies que s'estava durant la nit en la fosca del món escampada sobre una plana desolada i trista, cada home corbat sobre un munt de carbó ardent, i furgaven i furgaven allà, cada home per a si mateix, amb els seus rascles. Els munts de carbó sols il·luminaven el lloc on eren i les cares furioses dels qui furgaven, i l'espai del món al seu voltant, amunt i avall, davant i darrere, restava fosc, fosc com era. I allà, damunt del cap dels munts, s'estaven dretes i ballaven, amb el cap alt, tota mena de salamandres, de moltes potes, mentre estenien les seves boques i cares fastigoses cap amunt i movien les potes humides abominables, immundes, vers l'aire del món.

7. *Fideu*

A l'escola vaig passar mentrestant a la classe de «composició». A partir d'ara érem obligats, jo i la resta de nens de la meua classe, a refilar junts en grup amb melodia i en veu alta tota mena de paraules que, oralment, s'ajunta-

13. És la fórmula de la confessió de fe d'Israel: «ESCOLTA, Israel: el Senyor és el nostre Déu, el Senyor és l'ÚNIC» (Dt 6,4).

ven per decisió del mestre a la fi de cada verset a les paraules escrites del Pentateuc. D'on treia aquelles paraules el rabí i quina relació tenien amb el cos dels escrits del Pentateuc, jo no ho sabia i tampoc no hi posava el cor per a saber-ho, perquè la veritat de la cosa és que no era pas una cosa difícil als meus ulls en absolut: no era altra cosa que dir bet amb *u*, *bu*; o com *raq* 'solament', *nayert* 'sols'; o com *ahu* 'joncs', *gemoyzekhts* 'aiguamoll'. Al capdavant, tot plegat era una ordre i les ordres no es qüestionen pas. I així acceptava jo l'ordre i em gronxava amb tota la meua força, unint la meua veu a la del grup i cridant... El que era essencial era no quedar sol. Perquè mentre cantés i cridés amb el grup, no es produiria cap destret. I al contrari, si la colla s'aturava un moment i la meua veu despuntava i sortia sola ni que fos com el gruix d'un cabell, vet aquí que jo realment podia ser considerat com a mort... i sospito que la resta dels meus companys també es trobaven com ara jo en aquest afer. A què ens assemblàvem jo i els meus companys en aquell moment? A una colla de cecs que caminen junts agafant-se i sostenint-se l'un a l'altre, que anaven saltant damunt de trossos de gel que es gronxen en un riu. Cadascun confia i no confia de cor en els seus companys, i tots es decanten i són decantats alhora a la vora de l'abisme... Sembla que la natura de la classe de composició era així des dels sis dies de la creació i que no era per canviar. I si el dijous, el dia del judici a l'escola, amb tot això es trobaven entre els nens de l'escola alguns que deien la «composició» ells sols com cal, això no era altra cosa que un fet miraculós. Jo, Xmúliq, gairebé no entenia res de tota aquesta *oysreydenish* 'explicació d'un verset bíblic' de la «composició». En el meu cervell s'hi havien clavats precisament els *gemoyzekhts* 'fangar', els *nayert* 'sols', els *bayshtidl* 'muntant de porta' i altres entre les paraules estranyes, de setciències, paraules que la meua orella no havia sentit mai, que no sabia què eren i que el mestre no es va esforçar mai a explicar-me. Aquestes són el cor de l'ensenyament, em deia per a mi, en elles hi ha l'essència poderosa de l'*oysreydenish*, i la resta no en tenia cap. Aquestes paraules confuses van restar amagades en el meu cor, i en el temps lliure, quan seia sol en el passadís darrere el barril d'aigua, es van descloure per a mi del seu interior com papallones d'estiu de les crisàlides, belles criatures de la imaginació que entretenien el meu esperit en la seva solitud. Hi conversava, me'n reia i em consolava en elles... Algunes eren filles sols d'un instant: venien, guspirejaven i, quan les observava, desapareixien. Volaven i ja no hi eren. N'hi havia que eren hostes permanents o també companys freqüents. No havia de fer sinó cloure els ulls i ja eren amb mi. Amb algunes hi tenia nombrosos afers, i entre elles i jo succeïen alguns tràfecs extraordinaris que no podia revelar a cap criatura del món, a cap, ni tan sols als meus com-

panys de l'escola. No podia, ni que ho hagués volgut. Primer perquè ells, els nens, no n'eren dignes. Es reien de mi i em ridiculitzaven i em deien «xumaire» i altres noms i motius. I segon, qui sap si m'haurien cregut? Certament que no m'haurien cregut. I encara m'hi haurien afegit un altre malnom per a la meva vergonya.

De noms i motius, beneït sigui el nom de Déu, en tenia més que suficients. Cada motiu estava basat en un esdeveniment i cada nom tenia una causa. A més de «xumaire» i «home de la pipa», explicats més amunt, m'havia guanyat, per ara, també noms com ara aquest: gólem, somiatruites, malastruc, no-persona, salvatge, i etcètera, etcètera; i el darrer, que és l'estimat «fideu» en una altra versió, «fideuet», un diminutiu afectuós.

I per què «fideu»? Per raó d'un fet que va passar. Va passar que jo seia a l'escola un divendres al migdia i repassava sol davant el mestre amb un Pentateuc espellifat i gastat la secció de la setmana. I el mestre en aquell moment seia, segons el seu costum, les vigílies dels dissabtes, amb un bol de terrissa gros i esquerdat, i amb un gran culler de fusta maldava per xarrupar-ne una mena de brou tèrbol amb l'aspecte de pòsits escalfats de fideus de farro (el mestre estimava aquell brou més que l'amor de les dones i estava preparat per occir i ser occip per allò). Ell xarrupava i jo repetia, jo repetia i ell xarrupava. D'improvís —trrr!— un *vayitmahmah* 'i s'entretenia' (era la secció «I s'aparegué») es va posar davant meu com un enemic enmig del camí i em vaig retardar. Aquesta caixa llarga i estranya, què era? De sobte, no sols se m'havia oblidat la traducció, sinó també la mateixa paraula, com si s'aparegués ara als meus ulls com una criatura nova i estranya. Però ara havia sorgit d'enmig del Pentateuc i jo no sabia pas què hi feia, aquí. D'alguna manera havia estat causat per la marca de cantil·lació, la «cadena», que li penjava del cap. Però a això, no hi havia parat atenció fins llavors. Us asseguro com que soc jueu que aquesta cadena no era altra cosa que una serp de paper, com la que ahir Mitqa, el fill de Trokhim el nostre veí, havia enviat volant des del terrat de casa. I mentrestant va guspirejar davant dels meus ulls com una mena de fil blanc enmig de la barba esclarissada del mestre, guspirejava i desapareixia. Els meus ulls eren conquerits, per dir-ho així, pel Pentateuc i es meravellaven, però el meu pensament estava dividit. De sobte, sense adonar-me'n, vaig aixecar un dit prim cap a la barba del mestre i amb una espècie d'alegria estranya vaig proclamar el descobriment: «Oi, vet aquí un fideu!» Us juro que la paraula se'm va escapar de la boca, per la meva innocència i sense cap mena de mala intenció, Déu me'n guard. Mentre xarrupava, va caure de la cullera i es va clavar a la barba del mestre un fideu de veritat, un fideu blanc i caragolat com

una cadena. Aquest era el fil que guspirejava davant meu mentre repassava i no sabia què era. I quan innocentment el vaig veure agafat en l'embull, se'm van il·luminar els ulls i vaig sentir una alegria fidel... Però al mestre i als nens no els va semblar pas així. Aquells, els alumnes, van esclafir a riure de sobte: «Ha-ha-ha, fideu!», però el mestre va saltar del seu lloc, com mossegat per un escorpí, i va caure sobre meu amb el culler que tenia a la mà com un lladre. Em clavava cops mortals, pegava i deia: «Aquí tens un fideu, aquí tens un fideu!» Tanmateix, haig de recordar per a bé la dona del mestre, que si no fos perquè va saltar del fogó amb la forqueta a la mà per ajudar-me, m'haurien hagut de traslladar i fer-me sortir de cal mestre amb un llençol d'amortallar.

Després d'aquest afer vaig estar malalt un parell de setmanes i atordit en la malaltia deia: «Fideu, tabac, *vayitmahmah*, salamandra...» Quan em vaig alçar després de la malaltia, em veia a mi mateix una mica «distingit» i no hauria volgut de cap manera retornar a l'escola de *reb* Guerxom (aquest era el nom del meu mestre d'aquell temps). I a on volia anar? A l'escola de *reb* Meïr, a la petita vall de fora el raval. I per què precisament allí? No ho sé. Una vegada havia passat per aquella vall i havia quedat clavada en el meu cor. Hi havia vist muntanyes de sorra, una séquia d'aigua guspirejant i moltes i moltes plantes, una mar de plantes. Enmig de les plantes despuntaven unes velles ruïnes, damunt les quals creixien esbarzers i herbes. Els meus companys parlaven molt d'aquesta vall i n'explicaven, d'ella i de les ruïnes que hi havia enmig, meravelles. Al vespre, deien, hi havia un gran perill de baixar a la vall per causa dels morts i dels esperits malignes. S'esdevingué que Yehiel, el drapaire, va entrar una vegada amb la seva saca a les ruïnes a cercar-hi parracs i s'hi va trobar *reb* Qehat, el vell, que havia matat la seva dona i que havia mort feia un any, assegut en un racó sobre una bota capgirada i espuçant-se el xal de pregària petit... Tot aquest afer, amb el perill que hi havia en l'afer, va atreure el meu cor molt vers la vall, i ara que se'm presentava una oportunitat favorable, estava decidit a no deixar-la perdre: com sigui! Sols aniré a l'escola de *reb* Meïr.

La mare hi assentí i el pare, tampoc ell no es va oposar aquesta vegada a la seva opinió. Davant meu, en veritat, justificava la decisió i els patacs de *reb* Guerxom. «Ja li està bé», deia, com dient que ja estava bé que jo, Xmúliq, fos assassinat... Però quan jo no hi era reconeixia d'alguna manera que *reb* Guerxom «havia atapeït la mesura una mica massa, i que el diable s'emporti el pare del seu pare!». Així ho vaig sentir explícitament de darrere de la porta. En resum, gràcies als mèrits dels Patriarques vet aquí que jo soc un dels alumnes de *reb* Meïr.

La concessió que em va fer el pare aquesta vegada va ser com un senyal favorable als meus ulls que s'enlairaria la meva sort en endavant. Al raval on vivíem, el raval dels pegaters, l'escola de *reb* Meïr —perquè ho sapigueu— vet aquí que era la culminació de l'ensenyança. Per damunt d'ella no hi havia res! I també el mateix *reb* Meïr no s'assemblava a la resta de mestres, perquè tots els mestres, que el diable s'emporti el pare del seu pare!, segons la dita del meu pare, però *reb* Meïr era diferent. Era un home agradable i elegant, amb una bella barba i un bell front; el seu parlar era tranquil i el seu caminar honorable; fins i tot el seu capot negre que portava damunt deia: «Honor.» Les dones usaven el seu nom com a benedicció i els nens corrien amb amor a la seva escola. Tenia pocs alumnes, i aquests es veien a si mateixos com a distingits i superiors. També hi havia una classe dels «grans», que estudiaven, a més del Pentateuc amb Raixí,¹⁴ també la resta de la Bíblia i la Guemarà.¹⁵ Així també jo seré quan sigui un noi gran...

Al llostre d'aquell dia feliç en què m'havia escomès l'alegria i no em podia contenir, vaig córrer i vaig sortir a fora a proclamar a molts la meva grandesa. Em vaig trobar una trepa de vailets, que abans havien estat companys meus, asseguts enfonsats a la sorra, que jugaven amb còdols i tiraven terra cap amunt: feien caure «pluja». Em vaig quedar dret darrere d'ells, a poca distància, i els braços plegats a l'esquena, com els grans, els vaig fer un llengot i els vaig dir: «Ei, jo estudio amb *reb* Meïr, jo estudio...»

«Fideu!», va aclamar contra mi tota la trepa i un núvol de pols es va alçar entre nosaltres. «Fideu, fideuet!»

8. *A la vall*

El primer dia al matí la mare em va humitejar les *peot* de les temples amb els seus dits humits de saliva, em va netejar el nas, em va ficar la vora de la camisa en la clivella dels pantalons, em va donar menjar i me'n vaig anar a l'escola de *reb* Meïr...

14. Rabí Xelomó Yishaqí (RaiXÍ o Raixí) (Troyes, 1040-1105), gran comentarista de la Bíblia i del Talmud. Els seus comentaris solen acompanyar el text de la Bíblia i del Talmud en les edicions jueves tradicionals.

15. Part del Talmud que conté els comentaris dels rabins de les acadèmies de Babilònia a la Mixnà, recull de la llei jueva de tradició originàriament oral.

El meu cor no s'havia errat. Una escola nova, un món nou. Cada dia després de la neteja del nas matinal, jo agafava el menjar i me n'anava a l'escola de *reb* Meïr i el meu cor no se saciava. Fora del raval, just a la baixada del coster de la vall, prop del marge, hi havia, decantada una mica cap al costat, la casa petita i solitària de *reb* Meïr. Al costat hi tenia una cabana, al costat, un arbre, i davant un hort. El cos de l'habitatge era amagat a la vall sota la cúpula de l'arbre, però el cim del teulat i la xemeneia que brillava blanca enmig de la verdor de l'arbre feien saber als vianants que era cap amunt. Semblava que la xemeneia havia pujat al principi al cim del teulat a fi de fer una ullada des d'allí, a través del brancam, al que passava en aquella banda, a la cruïlla de més amunt... L'habitatge des de fora era lluminós i alegre: tot blanc com la neu, i a sota de les finestres era cenyit al voltant, com un cinturó, per una franja blava amb filagarses de vermell. Les finestres estaven decorades amb un marc de dibuixos de poncelles i flors blaves, com orenetes que volaven... La vora de baix, al fonament de la casa, era tota verda i semblava com si fos nova. A l'espatlla dreta de la casa, hi recolzava una escala, per on es pujava al teulat a través d'un forat negre que feia una mica de por. I damunt del forat, al cim mateix del teulat, rodava sobre el seu eix sense parar una roda menuda, com un molí de vent, rodava i brunzia i feia passar una mica la por del forat... La roda, l'havia feta i l'havia establerta *reb* Meïr amb les seves pròpies mans. Era un gran artesà i ho feia tot amb les pròpies mans. Copes menudes d'os, netejadors per a les orelles, escuradents, i altres objectes semblants diminuts per a ornament i per a l'ús. Tenia dues petaques per al tabac, una d'escorça d'arbre per als dies ferials i una de banya de marrà per al dissabte, i totes dues eren obra dels seus dits. La placa que indicava l'orient i l'escena de Mardoqueu i Aman que hi havia enmig de casa, sobre la paret, també eren obra de la seva mà. Quan arribava a l'obra del tabernacle, mostrava als seus alumnes «exactament» un model reduït del tabernacle i dels seus utensilis, dels vestits sacerdotals, del canelobre i la taula, les tasses i els gerrets, i la resta d'estris. *Reb* Meïr s'hi havia esforçat i els havia tallat amb un enformador durant diversos períodes de temps, i eren guardats d'any en any en un armari triangular fixat en un angle. Deien d'ell que era «gravador», però jo no sabia què era això. És a dir, jo sabia que «gravador» traduït a l'ídix era *kritsler*, però no sabia quina era la tasca del *kritsler*, i la resta dels meus companys tampoc no ho sabien, i preguntar-ho al mateix *reb* Meïr em feia vergonya ja que ell mateix hi estava implicat. La cabana de *reb* Meïr, la que hi havia al costat de la casa, era la més bona i la més bonica de totes les cabanes del món. Continuava existint d'any en any, i *reb* Meïr satisfesia amb ella diverses necessitats. Servia alternativa-

ment, cada ús segons l'estació, per a moltes coses: magatzem per a la llenya, pleta per a la cabra, galliner per a engreixar les oques, rebost per a les patates i per als carbassons, i en els dies de calor, també d'escola per als alumnes. Hi havia sempre una fresca lleugera i una penombra subtil i la llum degotava sobre els pentateucs a través de l'enramada en gotes d'or. Quan el cor de *reb* Meïr estava de bon humor i volia acontentar-nos, treia, quan declinava el dia, la taula, la cadira, els dos bancs llargs fora, a la cabana, i nosaltres ens establíem per seure i ocupar-nos de la Torà sota la capçada de l'arbre, entre la casa i l'hort. Us juro per la vostra vida que no hi havia hora més bella que aquella. Per damunt ens ocultava l'arbre amb el seu tàlem verd, ple de les refilades dels ocells i de l'agitació d'ales desaparegudes. A la dreta, s'inclinava i baixava la vall, ella i el mar de plantes. Avall, en el llit de la vall, davallava i brillava la franja d'argent de la séquia d'aigua. Remorejava i borbollava, i corria i corria fins que desapareixia sota una coberta d'herbes. Davant, el tossal alt i groc de sorra i un bosquet verd al cim. Un sol gran i vermell estava clavat allà entre els arbres i ha encès un foc al seu bell mig. «Una bardissa que cremava amb foc»¹⁶ va guspirejar en el meu cervell. Fils de foc i varetes d'or s'estenien de la xarxa de branques, encenien el foc en els nostres ulls i feien radiant el pàl·lid front i la barba negra de *reb* Meïr. Cadascun dels seus cabells resplendia per si mateix. Vet aquí que ell era ara als meus ulls com un dels tannaïtes antics, rabí Ximon bar Yohay, per exemple, que seia com a cap dels seus deixebles en un dels deserts sota un garrofer, i apartats de tot l'univers s'ocupaven dels «secrets de la Torà». L'hora era un moment de benvolença, de nostàlgia i de plenitud santa. El sol s'acostava a la posta, l'aire era fragant. I nosaltres llegíem i fèiem sonar melodiosament davant el mestre salms de lloances: «Feliç l'home que no es guia pels consells dels malvats... estima de cor la Llei del Senyor, la repassa de nit i de dia. Serà com un arbre plantat vora séquies d'aigua...»¹⁷ o «El Senyor és el meu pastor: no em manca res. Em fa descansar en prats deliciosos, em mena al repòs vora l'aigua, i allí em retorna. Ni que passi per la vall de les ombres de la mort, no tinc por de cap mal.»¹⁸ La traducció de les paraules era com de més a més, gairebé una tara. Les paraules fluïen i fluïen des del cor i el seu significat era relligat al seu interior. La porta de la comprensió s'obria de per si: «com un arbre plantat», el seu sentit simple era com el seu

16. Citació literal d'Èxode 3,2.

17. Citació literal de fragments del Salm 1.

18. Citació literal de fragments del Salm 23.

significat: aquest arbre a l'ombra del qual nosaltres sèiem. «Vora séquies d'aigua», les paraules tal com són escrites: «aquesta séquia d'aigua que hi ha a la vall». «La vall de les ombres de la mort»: aquesta eren les ruïnes on es trobaven els esperits malignes i el mestre ens havia prohibit de posar-hi el peu. «Davant meu pares taula tu mateix»: ah!, no era sinó la taula on nosaltres sèiem ara a casa d'ell i ocupats en «la Llei del Senyor». «Enfront dels enemics»: qui eren els enemics, sinó aquelles «abominacions», els pastors joves —que sigui esborrat el seu nom— que es mostraven sobre nosaltres de tant en tant amb els seus gaiatos i els seus sarrons al cim del tossal; ens feien de lluny «orelles de porc» i ens injuriaven: «Gr, gr, gr.» Vet aquí que eren ells els mateixos «malvats» del salm «Feliç», que en l'esdevenidor, si Déu vol, seran «com la palla escampada pel vent». Una bufada i ja no hi són...

A vegades venia a reposar al capdamunt de la petita vall un estol de núvols lleugers, àngels blancs. La caravana s'entretenia una mica i, d'improvís, flotaven i se n'anaven com havien vingut. Sols un d'aquests, el més pur i el més bell de tots, era lligat al cim de la muntanya de davant i s'entretenia allà sol. Esguardava des de la seva altura sobre nosaltres, sobre la petita colla que seia aquí a la vall i s'ocupava de la Torà. «Qui pot pujar a la muntanya del Senyor? Qui pot estar-se en el seu temple sant?»¹⁹

Amb la posta del sol, quan pujava del mig de la vall, jo m'entretenia encara a la seva vora al capdamunt. El meu cor gemegava i els meus ulls eren a la fi del món. Una muntanya, un bosquet, les vores del firmament, torxes, un riu de llum, la gehenna...

9. *L'escola de reb Meïr*

L'escola de *reb* Meïr m'havia, de veritat, il·luminat els ulls. A través d'ell jo mirava des de la fi del món fins a l'altre confí, i el meu ull no se'n saciava. Jo, el petit Xmúliq, un pollet d'un dia, zero fill de zero, seia corbat i encongít damunt d'un banc dur, en una cambra estreta i baixa d'una casa d'argila menuda, feble i trontolladissa, enfonsada en una vall de la fi d'aquest món, i el meu esperit errava a la ventura i esguardava més enllà de milers d'anys i de desenes de desenes de milers de llegües, a la fi d'altres mons remots. D'enmig de les lletres borroses dels llibres gastats —el Pentateuc, Raixí, la Bíblia—, aquells

19. Citació literal de fragments del Salm 24,3.

que jo havia rumiat fragmentàriament, de manera intermitent, amb moltes omissions i no segons el seu ordre, despuntaven i pujaven davant meu en una barrija-barreja i de manera deformada, generacions i jubileus, pobles i terres, fets i aventures que ja havien estat esborrats del Llibre de la Vida i dels quals ja no hi havia record per a ells en el món. Jo venia amb paraules amb tots els antics i participava en la seva vida i en les seves gestes. I per a això no calia ni tan sols conèixer les seccions completament. Jo construïa per a mi el seu món destruït a partir de fragments de versets i d'al·lusions de paraules fragmentades: un nom estrany, una paraula escrita de manera inusual, una caf menuda, una ain que penjava sobre la línia, una nun capgirada, l'accent masorètic «banyes de vaca» o la «cadena», els ornaments i les decoracions en l'escriptura de les lletres, també eren una bella argila per a l'edifici. En temps de fretura venia Raixí i hi afegia una pedra preciosa i les paraules s'il·luminaven i s'alegraven, quina meravella! Estudiava el que era poc clar a partir del que era explícit, i, a més, el que hi havia escrit ho completava amb la força de la imaginació. Les coses que se'm van revelar a l'escola de *reb* Meïr eren de veritat grans i meravelloses. Imagineu-vos-ho vosaltres mateixos: de l'Índia a Etiòpia sols hi havia cent vint-i-set països, exactament com els anys de la vida de Sara, ni més ni menys. I Nínive era una ciutat gran davant de Déu, amb un recorregut de tres dies per empedrat, exactament. I els gabaonites *hitstayyaru* 'van preparar provisions o van disfressar-se' i *hitstayyadu* 'van prendre provisions', amb aquestes dues paraules estranyes, sospitoses per l'aspecte de tenir un cert aire de no hebrees, van esforçar-se a venir d'un país molt llunyà amb vestits fets malbé i sabates apedaçades, és a dir, amb *svites* 'abric llarg de pagès' i *posteles* 'sandàlies rústiques' per dir-ho en llengua estrangera (ídix), amb fogasses de pa engrunat en els seus sarrons i odres rebentats a les seves espatlles. I els espies van arribar a grans ciutats amb fortificacions fins al cel. I quan els fills dels gegants, un poble gran i alt, van veure pels carrers els tres germans, que eren pinxos famosos de mala fama, Ahiman, Xeixai i Talmai (aquests tres germans eren nois com cedres, de grans tupès i capell de biaix, i el mitjà dels quals tocava l'harmònica, caminaven, segons sembla, sempre junts i causaven terror al seu voltant), els espies immediatament es van veure a si mateixos com a llagostes, com aquestes llagostes que salten i canten en els terrenys del raval, i es van apressar a fugir, cadascun d'ells per la seva pròpia vida al seu amagatall: Nahbi, fill de Vafsi, darrere la porta; Gadi, fill de Sussi, a la caseta del cogombrar; Gamliel, fill de Pedhatsur, entre els ceps de les vinyes o entre els tronxos de col... Allí van seure amagats tots, espiant amb por a fora... I a Am, és a dir, en la famosa gran ciutat d'Am, hi habitaven, com és sabut, els

zuzites. Què, que no sabeu qui són? No són sinó aquells que els ammonites anomenaven *zamzummites*, però que no són pas els emites: aquests, sapigueu-ho, vivien a Xavé-Quiriataim. I al país d'Elam hi regnava un home molt terrible, el seu nom és gran i tremend: Quedorlaómer! Un home salvatge. Furgueu i no trobareu un nom bell com Quedorlaómer! Diferents de tots eren els caftorites, que havien sortit de Caftor amb els patrossites i els naftuahites i els casluahites, que eren al seu costat. En veritat, d'aquests no sabia clarament quin era el seu afer, però el cor em deia que no eren sinó nacions menudes i els seus homes criatures minúscules i rodones, com uns nans, que habitaven junts com formigues en el seu cau i tots els seus fets eren en comú. I això, com ho sabia? Potser perquè els seus noms sempre venien en plural.

A banda d'això, tenia unes quantes coneixences entre els caps d'Edom, reis petits com els terratinents: el cap de Quenaz, el cap de Gatam, el cap de Xobal, el cap de Jeux. En les seves famílies hi havia un jove meravellós, un home d'èxit, que es deia Anà. Ell és l'Anà que va trobar els *iemim* en el desert. Quin afortunat! Jo que a vegades anava errant durant hores senceres pels terrenys del raval posant els ulls i les mans en tots els arbustos i esclètxes i les escombraries i en treia una terrissa trencada o una banya arrencada d'una carronya de vaca, i aquell, l'afortunat, va sortir a pasturar els ases del seu pare Sibon i tot seguit va trobar els *iemim*. Quina era la natura d'aquells *iemim*? Us juro que no ho sé. El meu mestre m'ho va explicar: «muls», és a dir, una mena de criatura estranya que no és ni un cavall ni un ase, sinó una barreja de tots dos junts. I d'aquí jo imagino que el *iem* es componia de dues parts: del cap fins al melic era un cavall i del melic fins a la cua era un ase. També era possible una altra combinació: tot el costat dret de la seva llargada era un cavall, i el costat esquerre, un ase. El fet era equivalent i es feia difícil decidir-ho. I el *iem* no era sinó un germà parent de la família dels corsers reials fills dels cavalls de raça, que tenien, com és sabut, vuit cames: amb quatre corrien i amb quatre reposaven... De tota manera, va ser una troballa convenient la que va trobar Anà, ja que l'anuncia la Sagrada Escripura, i no tothom ho aconsegueix.

Og, rei de Basan, també ell era dels fills dels rafaïtes, de la resta, el supervivent. En temps del diluvi, Noè, l'home just, se'n va apiadar i li va fer lloc a la part exterior de l'arca sobre el relleix, i a través de la claraboia li passava l'aliment cada dia. Og seia damunt del relleix i amb el front topava cada moment amb els núvols i amb els peus agitava les aigües a unes quantes milles de profunditat; assegut es tirava per la gola fogasses de pa senceres i s'empassava d'una marmita enorme i ennegrida les sobres que restaven del farro de la taula

de Noè i dels seus fills. I com va recompensar Israel aquell malvat? A la fi, quan va sortir Israel d'Egipte, va desarrelar una muntanya i els la volia tirar al damunt. Els hauria aniquilat totalment si no hagués estat per Moisès, que va romandre a la bretxa i va saltar amb la seva destrat cap amunt més de deu colzades i el va colpir al turmell i el va matar. Així es perdin tots. Ara darrere d'ell no n'ha restat res més que el seu bressol, un bressol de ferro de nou colzades de llargada i quatre colzades d'amplada, segons la colzada d'un home. Una precisió meravellosa que no deixa darrere d'ella cap dubte en absolut. Per un home que feia la volta al sol des del seu lloc i el turmell del qual era per damunt de trenta colzades, una mida del seu bressol minúscula com ara aquesta és realment una mica frustrant i, de veritat, disminuïa als meus ulls la figura aterridora del gegant, una disminució considerable. Però el sant Raixí, de benèida memòria, s'apressà a afegir una menuda pedra preciosa, i l'honor d'Og se salva i no cau el seu feix a terra. «Segons la colzada d'un home», és a dir, segons la colzada del mateix Og, i la colzada d'Og, com se sap, abastava unes quantes milles. Si és així, el bressol era segons la glòria d'Og, i en endavant ja no hi ha cap causa per a afligir-se. Vet aquí que el bressol, amb els seus coixins i amb els seus cobertors, és a Rabat dels fills d'Ammon fins avui mateix i qui no sigui mandrós anirà fins allà i el veurà. Un llit espaiós per a un regiment de soldats...

10. *Pel camí de casa i els meus viatges pel desert i pel mar*

Ple i atapeït de coneixements clars i exactes com ara aquests, sortia cada dia abans de la posta per anar a casa. Els meus companys s'escampaven amb goig i xiscles d'alegria cap a casa o a jugar, mentre jo restava sol pel camí. La casa del pare era fora del nucli i allunyada del raval, prop d'un bosc. Abans d'arribar-hi havia d'anar sol per un camí feixuc de sorra que continuava entre rengleres d'arbres a través d'un bon tros de terra desolada sense ni una casa i travessar encara un lloc perillós al mig del camí: un pont petit estès sobre una séquia d'aigua on, segons es deia, hi havia fixat la residència, a sota, un dimoni menut de la secta dels bromistes. El dimoniet, en realitat, segons la tradició, era agradable amb els infants i en trobar-se'ls no els feia cap mal. Tanmateix, quan jo veia al cimall dels arbres la corona daurada de llum de la posta que minvava i se n'anava, el cor se'm fonia. A l'altra banda del riu, des del bosc, m'arribava un «cucut» ocult que m'espantava una mica, mentre jo avançava lentament, abandonat i aïllat, entre rengleres d'arbres al costat del camí,

taques de llum vermelloses parpellejaven sobre meu, els peus se m'enfonsaven a la sorra i el meu esperit moix em portava lluny...

Jo no caminava cap a casa, sinó que era un vianant, un rodamon, que passava amb el seu bastó i el seu sarró mars i terres. I això per dies sense nombre —ja he oblidat quan— que vaig sortir a errar per la terra i a recórrer-la, fins ara, ai, ai!, no he arribat al repòs. Havia pujat muntanyes, baixat valls, havia anat errant de ciutat en ciutat i de poble en poble, i ningú no sabia pas qui era, d'on venia i cap a on anava.

Pel camí m'havia afegit a una caravana d'ismaelites o a una expedició de dodanites i la meua mà no es movia de la seva. Quan caminaven, jo caminava; i quan pernoctaven, jo pernoctava.

De dia travessàvem deserts, terres ermes i eixutes, el lloc de la serp, l'escurçó i l'escorpí. Els nois caminaven al costat dels seus camells carregats amb bales i bales de seda, de lli, brodats, porpra, teixit de carmesí, farcells i farcells de goma adragant, làdanum i estorac, i tota mena de substàncies aromàtiques; els vells, amb les barbes blanques i cofats amb turbants, cavalcaven al davant, engalanats i gloriosos, damunt someres blanques, amb els peus dins mitges i sandàlies, gairebé com si fossin arrossegats per terra i tracessin solcs a la sorra.

Al vespre ens desviàvem per pernoctar als boscos d'Aràbia i allí enceníem fogueres i hi dormíem al voltant, sobre la terra, rodejats per tots costats per pedres disposades com una mena de canal, una mampara superba davant les bèsties feroçes, com solia fer, segons Raixí, Jacob el nostre pare...

En un dels llocs es van afegir a nosaltres els gabaonites, aquests pagesos astuts amb els seus vestits atrotinats, amb les sabates apedaçades i els odres rebentats i lligats. Tot el camí van caminar al costat, com un grup que anava a la seva, amb les cares tristes i els ulls espantats, com si hi hagués una cosa amagada en ells. Ningú de la caravana no sabia qui eren ni què hi havia en el seu cor, fora de mi, Xmúliq, perquè a mi ja m'havien estat revelats tots els seus secrets per endavant en el llibre de Josuè...

Si Déu m'ho hagués posat a l'abast, m'hauria desviat per passar una nit a la casa d'estudi de Xem i Éber, el lloc on es va amagar el nostre pare Jacob durant catorze anys seguits en la seva fugida d'Esaú el seu germà. Estic segur que hi hauria trobat el faristol sobre el qual estudiava i el banc on dormia, posats allà darrere de l'estufa fins a aquest dia...

I així passaven dies, setmanes, mesos... Vam tallar el desert de Sin, vam traspasar el desert de Paran, però no hi havia fi. Els peus se'ns van inflar, els vestits i les sabates van quedar malmesos, el pa de les provisions va quedat eixut i cobert de puntets. Els odres havien quedat tots rebentats i no hi quedava

a dins ni una gota d'humitat. Estàvem gairebé mal en tot, i, de sobte, oïdà!, els nostres ulls van veure Hassasson-Tamar! Els homes de la caravana van fer reviure el seu esperit! Els ases i els camells van igualar les seves potes a les dels corsers, i abans de pondre's el sol, abans de l'inici del dissabte, vam arribar tots nosaltres al lloc de repòs. Allà, a Hassasson-Tamar, la caravana va trobar dotze deus d'aigua dolça i fresca i setanta palmeres i van passar el dissabte allà, prop de l'aigua.

De Hassasson-Tamar en endavant, el camí va ser més agradable i senzill, un viatge de plaer; de Rimmon-Peres a Mitcà, de Mitcà a Horaguidgad, de Horaguidgad a Jotbata. Ciutats i pobles passaven com un ramat d'ovelles. Tota la secció del Sinaí de la Sagrada Escripura, un camí de quaranta anys pel desert en un moment.

I d'improvís, soc dins d'una barca. Va per arribar a Ofir. El mar és el mar de Tarsis. Cel i mar. A la popa de la barca, un vell dorm sobre el seu farcell. Que no és Jonàs el profeta? Si arribem sans i estalvis al port dels nostres de-sigs, no ens mancarà el botí! L'or és donat com les pedres. Tots els forats seran omplerts d'or. Si no som mandrosos ens desviarem del camí també fins al país d'Havilà, que és rodejada pel riu Fison. L'or d'aquell país és el millor, de la qualitat més alta, un noranta-sis per cent pur. I allà hi ha també la resina olo-rosa de bdelli i la pedra d'ònix. I segons la meva suposició, el riu Sambation, en aparença no és gaire lluny d'allà, d'aquells llocs.

Quan em desperto de les meves fantasies, el sol ja ha baixat darrere el bosc de l'altra banda del riu. Entre les branques dels arbres s'han embullat encara fils daurats, esparracats de la llum que s'enfonsa, relliscant i caient d'una fulla a la seva companya, sense emplaçament... En un moment, el sol serà engolit en la seva beina. Entre els arbustos del bosc llunyà, sobresortia com antany en aquesta hora, en la plenitud de la seva estatura per damunt de tots els arbres, un d'alt i dret, senyor de cap i espatlles, que mirava amb ira per damunt de tota la comarca. Qui era aquest? Un arbre? Un gegant? Un bandoler armat? «Intriga el malvat contra el just i cerca de matar-lo...»

I vet aquí també que el pont menut i la séquia d'aigua es trobava per sota d'ell. L'aigua havia enfosquit els seus ulls i fluïa i plorava secretament en l'afflicció i les nostàlgies ocultes del llostre... Ohrim el cec, que seu aquí damunt d'una pedra tot el dia amb el seu sarró i la seva lira, demanant almoïna amb veu ronca i trencada, també ell havia desaparegut. Desolació i aflicció. El dimoniet...

I jo cloïa els ulls en un frenesí de por que m'escanyava la gola i corria, corria cap a casa.

11. *El raval i els pegaters que hi havia al voltant*

A Am, la gran ciutat d'Am, hi vivien els zuzites. Nínive era una ciutat gran davant Déu i hi havia molts homes i bèsties. Beitar, que va ser destruïda pels enemics, tenia quatre-cents mercats i en cada mercat quatre-cents mercadets. Hi havia matança i assassinat d'una banda i festes i danses de l'altra, i aquests no en sabien res d'aquells. I a l'altra banda del riu Sambation hi havia els jueus vermellosos de gran alçada, i quan un de nosaltres va a parar allà el posen per causa de la seva alçada en una butxaca del vestit com una nou o com un mocador de nas, per exemple, i mai més no s'adonen que hi és.

En el raval dels pegaters no hi ha cap d'aquestes coses grans. Ni elles ni una mica d'elles. El raval dels pegaters no era sinó un lloc poblat menut, un poblat pobre i molt tranquil. Un home hi esternudava, en un extrem; el seu company li responia «Salut!» des de l'altre extrem. Un gall cantava al migdia en un dels patis del centre, el seu cant esclata i surt fins a l'altra banda del riu... N'hi havia prou de pujar i d'estar-me al cim de l'enramada de la nostra cabana o al cim del sumac balmat que hi ha davant de la porta de la casa del pare i el raval i la seva rodalia s'estenien davant meu com un vestit. Veia davant meu unes trenta cases d'argila i barraques de fusta baixes, la majoria de les quals, o totes, de parets tortes, finestres menudes i sostres malmesos. Les inferiors estaven aplegades avall, enmig de la vall, treien el cap allí humilment de la terra juntament amb l'herba i es refugiaven a l'ombra dels arbres aïllats, castanyers i ametllers, plantats als costats. Les de més amunt s'estaven espaiosament a tots dos costats del camí i semblava que havien fugit i havien pujat allà d'enmig de la vall expressament, per deixar una mica la seva curvatura i relaxar els seus membres desmuntats. Dues o tres cases de les ressagades, i entre aquestes la casa del meu mestre, s'havien endarrerit en pujar i havien restat trontollants i s'estaven com confuses enmig del pendent. Baixar, no ho desitjaven pas, i pujar, no gosaven. En dies de calor, la vall s'omplia de plantes silvestres altes: arços i matolls; i en dies d'hivern, una capa de neu pregona, i l'alçada de les cases era reduïda per causa d'això fins a la meitat. I a vegades l'ull no en veia res, sols la xemeneia...

Tots els dies de l'any el raval semblava com endormiscat. Un aire de migdiada pujava i s'hi establia al damunt de totes bandes: de l'ample camí, abundant de sorra, que continuava des del bosc i el tallava pel mig; del carro de bous solitari que s'arrossegava a vegades pel camí i s'enfonsava a la sorra fins a la meitat de les rodes; del pagès de pantalons balders de roba, calçat de goma i cofat amb capell, que els arriava des de darrere el carro amb la pipa entre les dents amb un descurat «Arri, arri», que s'escapava cap a ells de la boca del pa-

gès vers els bous banyuts que caminaven lentament; dels boscos i dels terrenys silenciosos; de les espigues daurades i altes que es gronxaven allí en els camps propers amb l'aire silenciós del dia, i del cant del grill i la bonior que xerricava allí sense pausa entre les herbes fins a enfastidir tots els sentits i prendre les parpelles dels ulls; d'entre les creus de fusta baixes i atrotinades que s'estaven inclinades sobre túmuls del cementiri «d'ells» i llambregaven amb aflicció silenciosa des de l'altra banda de la tanca exterior caiguda; de l'estepa de sorra que s'estenia com un desert sense fi darrere del cementiri...

I la gent del raval tampoc no eren dels zuzites ni dels zamzummites. Eren gent insignificant de la terra, gent pobra i silenciosa, pobres d'esperit i abatuts de mans. No cercaven grandeses ni caminaven vers coses meravelloses. Les seves càrregues i afanys eren xavalla i les seves mercaderies eren tares i restes. En els dies d'estiu tenien un suplement considerable d'ingressos: pega i quitrà, un líquid mut que fluïa silenciosament d'un recipient a un altre recipient i no se sentia cap fressa ni es queixava. Un home s'estava en el pati que hi ha davant la porta de casa seva o davant la porta de la seva botiga insignificant, amb un gibrell i una mesura i venien garrafes i garrafes de pega i quitrà als pagesos que menaven carros al llarg del camí. Entre un client i el següent, el sol s'estava ocios en el firmament, i la pega s'estava quieta hores senceres sense cap moviment dins els gibrells i les mesures, brillava en completa tranquil·litat, en la seva negror oliosa, i servia en la seva ociositat de mirall gratuït, un mirall negre i rodó per al cel, per al firmament, per als núvols lleugers, per a la noia que passava i per a l'ocell que volava.

I el riu que rodejava el raval dels pegaters es deia Titirov, no era el Fison; i no el «rodejava» precisament, sinó que anava a la seva la major part dels dies de l'any, ingènuament recte, sense curvatures excessives i sense marrades. Rebia secretament, sense voler, tota mena de dons, en secret o obertament, entrades des del costat: aigües fecals, aigües de pluja, aigües de l'abisme, que eren portades de nou els matins per canals i torrents, deus i clavegueres, i la seva cara sempre cap amunt, una cara innocent, com la del qui diu: «Fes de mi el que vulguis; Pare meu del cel, vet aquí que soc a la teva mà.» En els dies calents i secs es contraïa per humilitat i modèstia excessives, contracció darrere contracció, fins que gairebé s'eixugava. Llavors es revelaven entre bancs de sorra i dunes, com illes menudes, on creixien canyes i joncs, i a la calor del dia hi venien els fills d'Israel que vivien al raval i hi acampaven amb les seves famílies, nus i despullats com el dia que van néixer, s'estiraven a la sorra, en un amagatall de canyes i arbustos, i feien rodar lleties junts o petaven ametlles en colla. A vegades hi encenien un foc i posaven a bullir una tetera. En aquella hora em sem-

blaven com els membres de la caravana de Rabbà bar Bar Hanà, que van pujar inconscientment al llom d'un peix i es van posar a cuinar i a coure pa sobre d'ell i gairebé que són capgirats i que baixen a la profunditat del mar.

Hi havia també alguns valents entre els joves, audaços i coratjosos, que es posaven en perill i traspassaven a la riba del riu oposada, i allà es rebolcaven a la sorra i dansaven nus com bocs salvatges, sense vergonya i sense por entre l'espessorall del bosc i dels arbres que s'omplien de bullici i aclamacions. Em sorprendria si retornaven d'allà sans i estalvis. No hi havia més que un pas entre ells i una ossa que hagués perdut els fills o un llop de les estepes, que irrompria sobre d'ells de sobte i se n'emportaria un al seu cau...

Sols una vegada a l'any, en l'època de la fosa de la neu, també el riu Titirov sortia de mare i s'esvalotava una mica. Llavors portava de lluny sobre les espatlles de les seves onades i gels, al raval, trossos de posts, una barca capgirada, una biga de fusta, una porta desarrelada, una cabana de guarda, i a vegades també oques i pollastres vius que suraven amb les seves gàbies damunt d'un tros de gel i clacaven amargament, o un munt de fenc o un ca atorollat que lladrava al seu cap. Tanmateix, també en la seva entremaliadura, tenia un esperit bo i benvolent. Les ones picaven de mans, reien i picaven l'ullet, com si fessin senyals i cridessin a tothom: «Estireu i preneu! Qui arriba abans, guanya!» I els fills d'Israel es revestien de coratge de sobte, exposaven les seves vides, corrien amb els seus rascles fins al riu per pillar botí i fer pillatge. Pares i fills s'arromangaven els extrems dels seus vestits i les vores dels pantalons i traspassaven per l'aigua fins als lloms, i pillaven amb els seus rascles, cadascú per ell. Hi havia la contalla que Mordekhai-Aaron havia fet pujar amb el seu rascle una vedella sencera d'un any amb la pleta sobre la menjadora. La va fer entrar a la cort i la va fer créixer i esdevingué una vaca, i ara manté els fills de casa seva profitosament i respectablement.

12. *El bosc que hi ha a l'altra banda del riu Titirov*

En el bosc que hi ha als dos costats del riu, no hi havia els alts cedres del Líban ni els exaltats roures de Basan. Doncs, què hi havia? Arbustos d'ermots, bosquina baixa de canyes, gran abundància de salzes per a les *hoixanot*²⁰ de la

20. Branques de salze que s'usen en les celebracions de la festa de les Cabanyelles o dels Tabernacles, que commemora el temps en què els israelites habitaven en el desert.

festa de les Cabanyelles, una espessor d'avets per a l'enramada de les cabanes i branquetes primes i fines per a fer-ne poms per al bany. Els ancians del raval mostraven amb el dit troncs tallats, trencats per la podridura, que sorprenien pel seu gruix, que sortien fins avui de la terra i que testimoniaven sense llengua una generació de gegants robustos que havia estat desarelada del món per fer lloc a una generació sense cap interès i pèrfida. Entre els troncs tallats n'hi havia alguns que restaven humits i frescos molts de dies, d'any en any. Cada primavera, les seves artèries tallades degotaven un suc vermellós com unes llàgrimes diluïdes amb sang. Ploraven i es lamentaven amb el suc de la seva essència i no podien consolar-se de l'esplendor de la seva força que havia estat tallada del món en la plenitud del seu vigor, abans de la plenitud dels seus dies. La veu de la seva sang cridava des de la terra: «Per què va ser enviada contra nosaltres la mà?» Segons les paraules dels experts, aquell suc estava prohibit per a l'ús perquè d'acord amb la llei eren com llàgrimes de morts. D'aquella generació de pares no van restar sinó alguns arbres sols, plens de tares, desventurats, colpits per Déu i fets a la malaltia, torts d'esquena, geperuts, lacerats de ventre, fesos de crani, troncs de tres besses i ressecs de membres i simplement arbres inhàbils, malmesos de forma i deformats de figura, que s'assemblen més a criatures estranyes dels animals, com ara el mico, el macaco, el camell, el guepard, la sirena, o dimonis, espectres nocturns i centaures de la secta dels pallassos, que estaven maleïts a reencarnar-se en arbres i a ser plantats com claus en el seu lloc tots els dies del món per sorprendre la gent i fer por als qui passaven pel bosc de nit.

Aquests desventurats que havia passat per alt l'exterminador per a posar-los a una vida de menyspreu i ignomínia després del seu temps eren estimats per mi i pels meus companys amb un amor especial, i molts d'ells eren coneguts per nosaltres amb renoms, segons la seva forma estranya, i ens servien els dissabtes com a llocs de celebració per a jocs i disbauxa.

En coneixia un, un salze vell i encorbat que en el seu tronc fes amb dos forats oberts l'un davant l'altre en la part superior, uns clots essencialment de branques del passat, que havien caigut de l'arbre a causa de la vellesa i la sequedat com dents trontolladisses, semblava un peix gran i sec, amb el dors fes i amb els dos ulls perforats, que s'estava amb el cap dret sobre la seva cua, la panxa com una tomba oberta i la boca badada preparada per a empassar-se viu qualsevol que s'hi apropés... També n'hi havia un, un pi obstinat i retort, que semblava una serp voladora amb un genet a l'esquena que el deixondia amb un fuet. I encara un altre que tenia l'exacta forma d'un canelobre de cinc braços, i aquest era el seu nom en boca de tots: la menorà.

Un om geperut no s'abstenia d'averkonyir la seva vellesa i s'havia capgirat com un plaga insensat i s'estava sobre el seu cap amb les cames eixancarades ignominiosament vers el cel. I un àlber vell i feixuc, amb l'alçada corbada com un arc fins a terra i de la seva esquena creixia i pujava com si mamés cap amunt un àlber jove i tendre, blanc com l'argent pur, recte d'alçada i verdosos els seus rulls, que trepitjava els llocs del seu pare i aspirava cap a l'altura...

Es pot suposar que molts d'aquells arbres estranys no eren de veritat, sinó restes de cultes idolàtrics, arbres sagrats i monuments als ídols, abominacions dels pobles antics que el Sant beneït havia distorsionat en la forma i havia posat com a reserva per a la darrera generació com a objecte de burla per a ells...

Entre els arbustos sobresortien i creixien cap amunt troncs nus i secs que enviaven els seus braços de branques cap a l'aire. Aquests eren els esquelets d'arbres morts, com mòmies que no havien tingut sepultura i que s'estaven lligats als munts de les seves arrels, posades en el món del caos, els seus cossos encongits i erts, els seus ossos cremats i ennegrits per la secada i la pluja, eren tots plens de forats per fora i balmats per dins.

Els vailets no jueus del raval, quan pasturaven pel bosc els porcs i els vedells del seu pare Ivan, o els minyons de les escoles, en venir per la festa de *lag ba-ómer*²¹ per disparar amb l'arc i les fletxes, fins i tot si els haguessin cercat amb espelmes, no hi haurien trobat —me'n faig garant amb la meua paraula— ni els iemim, ni les marsopes, ni el búfal ni la daina. Què hi haurien trobat, doncs? La inflor de l'os, el bolet assassí, una mandíbula d'una carroya de cavall, peülles de porc, i com per miracle, també una «cascada de núvols» que s'assembla a la clara d'ou del llibre de Job o a farinetes de salsa de peix de l'àpat tercer, coagulades i tremoloses... Les dones anomenaven aquesta mena de porqueria «llàgrimes de nostra mare Raquel», i eren, segons les seves paraules, un remei per a les qui tenien dificultat per a parir. Si un noi aconseguia una troballa d'aquestes en un any sabàtic, immediatament se n'anava corrent amb alegria a ca la mare, i aquesta n'oferia a bocins a les veïnes embarassades perquè se la pengessin del coll en un saquet petit com un amulet.

21. Dia 33 del compte de l'*ómer* ('garba', feix d'espigues tallades), festa que se celebra el dia 18 del mes hebreu de iar (segon mes de l'any religiós jueu), entre la festa de Pasqua i la de les Setmanes o Pentecosta. L'*ómer* és un període de set setmanes que comença el 16 de nissan (primer mes de l'any religiós jueu) i que dura fins a la festa de les Setmanes.

Havia sentit a dir que en el bosc hi creixien també ametlles i peres de *kol-nidré*.²² Hi havia qui testimoniava que hi havia trobat també pomes de la terra d'Israel. Qui ho cregui ho creurà. Jo fins ara no he aconseguit veure-les amb els meus propis ulls. En l'hora oportuna seria convenient que saltés cap al bosc per penetrar en l'espessor. Qui sap què hi ha preparat per a mi allà? Hi ha molts pensaments sobre el bosc en el meu cor.

13. *El raval dels pegaters i els contes de l'avior*

El raval dels pegaters era realment menut, tranquil i pobre, però als meus ulls era la major i la millor part del món. La part essencial dels contes de la Creació eren dits sobre ell. Aquí, damunt dels teulats, van ser penjats en els sis dies de la Creació els llumeners del firmament. En els jardins, els patis i en el bosc, la terra havia fet brotar herba i gespa, hi havia fet sortir arbres fruiters i arbres estèrils; aquí, en el riu Titirov i en els estanys del raval, l'aigua abundava de tota mena de criatura viva: peixos i monstres marins, granotes i crancs i sangoneres i ocells que volen segons la seva espècie.

El Sant, beneït sigui, certament, la plenitud de tota la terra és la seva glòria; però que com a residència fixa havia triat per a ell a dalt en el firmament un lloc orientat realment enfront mateix del raval i havia concentrat la seva Presència poderosa en l'arca santa de la nostra casa de pregària, entre les ales dels querubins que planaven damunt de les cortines.

Tots els grans esdeveniments descrits en el Pentateuc i en Raixí i en la resta de llibres sants —aquells que jo recitava a l'escola de *reb* Meïr—, a tots havia de cercar-los un suport i un punt de fonament en el raval i a la seva rodalia. Per a moltes coses m'era difícil decidir on m'havien estat revelades al començament i d'on van venir per primera vegada al meu cor, si d'un llibre o d'algun dels llocs de fora.

Jo podia mostrar amb el dit el lloc del camp on es va fer la venda de Josep al treballador. La cisterna dins la qual va ser llençat Josep encara es trobava allà, amb el seu orifici i la seva forma, com havia estat en els temps antics fins

22. «Tots els vots», pregària que forma part de la litúrgia del dia de l'Expiació (*Yom Kippur*) en què es demana la revocació de tots els vots, les promeses o els juraments formulats sense tenir-ne plena consciència o bé sense haver-hi reflexionat d'una manera suficient. Se celebra el dia 10 del mes jueu de tixrí (setembre-octubre). La varietat de peres que rebia aquest nom devien madurar per aquesta època.

a aquest dia d'avui. Aquella era la cisterna que hi ha al Pentateuc amb tots els seus senyals i característiques, sense que se n'hagués tret cap. La cisterna del Pentateuc era buida i no hi havia aigua; la meva també era així. I no sols això, sinó que hi havia, segons la meva suposició, també serps i escorpins, exactament com en aquella de Josep.

Si hagués volgut posar-me en perill i allunyar-me sol en aquell camp, estic segur que m'hauria trobat immediatament amb una caravana d'ismaelites. Les vaques que el faraó havia vist en el somni, elles o les descendents de les seves descendents, encara pasturaven en el prat de la riba del riu Titirov, i aquest pobre riu s'arrossegava a poc a poc i silenciosament, com de consuetud, pel costat del nostre raval i no imaginava en absolut què eren aquelles vaques que caminaven ingènuament per la seva riba i esbrotaven l'herba i quina era la seva natura.

Tampoc no va desaparèixer de mi el corriol per on baixava Bitià, la filla del faraó, i les jovenetes que anaven amb ella per banyar-se al riu. Continuava i corria tots els dies de sol des del raval fins al riu com una llengua que penjava enfora enviada a l'aigua. El dia cremava com un forn i el corriol a vegades davallava i blanquejava entre costes i baixades menudes i herbades i a vegades desapareixia engolit entre els arbustos i les messes. La princesa caminava i saltironava al davant i les jovenetes darrere d'ella. Ella, amb un vel de seda blau amb vores de plata sobre el cap, un vestit lleuger i blanc sobre la carn i als peus unes sabates de marsopa delicada amb brocats d'or, i elles caminaven darrere d'ella descalces i les plantes dels seus peus s'abusaven amb cremades agradables amb la pols escalfada del corriol. Tot fent camí allargaven la mà a les messes i als arbustos per collir espigues i ribes i els seus vestits s'embullaven amb les tiges i les espigues i deixaven sentir una fressa suau i agradable. Les papallones brodaven tot ballant davant d'elles a l'aire i abelles d'or amb mosques blaves bugonaven a les seves orelles. I entre les canyes i els joncs que hi ha a la riba del riu Titirov, enmig de la cortina d'ombres delicades i dolces d'allí, hi jeia el petit Moisès tancat en la seva petita cistella i gemegava i plorava: «A, u, a, u», i el petitó sabia que la seva germana Maria, és a dir, Zlata, la filla de Dèbora, la viuda, era dempeus també aquí, lluny, amagada darrere d'una perera de *kol-nidré* embolicada amb el seu mocador i cobrint-se amb el palmell sobre els ulls, mirava amb preocupació i ànsia vers el riu i el seu cor picava i batejava...

Els nostres avantpassats, Tèrah el pare d'Abraham i el pare de Nahor viuen des d'antic a l'altra banda del riu, a l'altra banda del Titirov. Allí, enmig del bosc, hi vivien i també tallaven fusta i en feien ídols. El dia de la fira, quan

el vell Tèrah havia de treure l'obra dels seus dits per a vendre-la, posava els ídols en sacs i en coves, els feia passar amb barca el riu, els feia pujar al mercat i fixava per a ell allà, entre la resta de mercaders, una parada i s'estava prop del cementiri d'ells, prop de Baal Peor, que és el gran ídol penjat allà sobre l'alta creu de fusta, plantada al mig de la plaça en el lloc que era el mateix lloc de la fira per als pagesos dels pobles veïns i els seus carros. Els fills d'Israel sortits d'Egipte vivien per tribus, segons la meva suposició, en la gran plana de sorra que s'estenia per darrere el cementiri i més enllà, lluny, lluny del raval. Allí, en aquell desert gran i terrible, «esteses les seves tendes com torrents» i cada home acampava en el seu campament i cada home al costat del seu estendard, segons els seus exèrcits i les seves ensenyes. Exactament com en els campaments del nostre exèrcit que plantaven les seves tendes en aquella plana cada estiu.

I també l'afer de Balaam, n'estic segur, va arribar i s'esdevingué en el camí ample, aquest que travessava per davant de casa nostra per a continuar entre les messes i camps llaurats fins que era engolit al final pel bosc. Aquí va passar Balaam muntat sobre la seva somera i dos nois anaven amb ell, anava a maleir Israel, i aquí, sobre el camí principal amb el camp d'ordi d'en Trokhim, s'estava com a Satanàs, l'àngel del Senyor, amb la seva espasa que fulgurava davant del sol, desembeïnada a la mà. L'afer s'esdevingué de sobte i per sorpresa, com si hagués sorgit l'àngel del mig del sòl o hagués saltat d'enmig d'una de les rases que hi ha entre els ordis. Balaam, naturalment, no se n'havia adonat i continuava cavalcant i anant pel seu camí, però la somera es va desviar d'improvís del camí i caminava pel camp entre les espigues d'ordi. Després es va desviar de nou i va venir al pas estret en el corriol angost que hi ha entre l'hort de Yanqa i el cogombrar de Matya el sord: una tanca de canyes i pals llisos d'aquesta banda i una tanca de vímets trenats d'aquella banda. No hi ha alternativa, senyor Balaam. Heu caigut en una trampa. Baixeu, amb perdó de vostra excel·lència, de la somera, agafeu-la per la cua i estireu-la cap enrere. No hi ha camí per a inclinar-te a la dreta o a l'esquerra...

El final de la història és conegut de tothom. Després que aquell malvat s'hagués esforçat i que la seva conxorxa iniqua no reeixís, es va posar dempeus i va anunciar una fira! Una gran fira, com la que hi va haver l'any passat en un dels dies de festa dels gentils a la plaça del seu cementiri al voltant de la creu. Tots els madianites i els *katsaps* (russos barbuts) de les viles i poblats propers i llunyans es van trobar per venir a aquesta fira i van portar amb ells en els seus carros també les filles de Madian: les mosses cristianes pèl-roges i de galtes plenes, amb vels i botons, amb tota mena de mocadors en forma d'ametlla i amb serrells, vestits de colors i brodats i carregats de granadures i

coralls i perles de vidre, collarets per al coll i arracades de bronze i anells per al nas de vidre, diademes gracioses per a les orelles. Adornades amb aquests joiells, un delit per als ulls, rondaven pel mercat per les parades i coberts dels venedors ambulants i els comerciants jueus, fills de la generació del desert, bevent *kvass*²³ i esclofollant fruita seca, i es comportaven en general amb molt de desvergonyiment. Al començament, els fills d'Israel no els van fer cas. Què els importava, a ells? Que se la passin bé, les filles dels incircumcisos! Elles eren impures, però els seus cèntims eren vàlids. Però en tombar el capvespre, quan els joves *katsaps* dels veïnats propers van segrestar les seves mosses i les danses van encendre's al voltant de la creu al so d'una flauta i un orguenet, i amb el brogit d'un tamborí i els címbals —en aquell moment—, ai, ai, l'obra de Satanàs va reeixir i els fills d'Israel, ai quina vergonya!, van cometre adulteri amb les filles de Madian i es van unir a Baal Peor... La imatge de l'abominació vet aquí que és penjada al mig de la plaça fins al dia d'avui i tots els qui passen escupen tres vegades i murmuren un verset conegut.

En el món hi ha moltes muntanyes altes: la muntanya d'Ararat, la muntanya del Sinai, el mont Or, el mont Nebó; però la més alta de totes no era altra que aquesta muntanya, que s'alçava a l'altra banda de la vall i el seu cim fes tocava al cel. Aquest era el cim del mont Pisgà des d'on es domina el desert. Núvols lleugers en el seu caminar hi ensopegaven i hi deixaven esquinçalls agafats entre les roques i les seves arestes. Si un home hi pogués pujar i viure, hi trobaria els esquinçalls abandonats deixats damunt tota la muntanya i que ningú no recollia. Des del costat descobert, que havia estat arrencat d'ella per alguna esllavissada i l'excavació de sorra que havien deixat visibles alguns llocs, semblava en la seva vermellor com la carn viva de la muntanya, com esplugues i balmes, on certament s'havien amagat els moabites quan sotjaven Israel en el desert, a les cascades del torrent Arnon. Els moabites, en la plenitud del seu significat, verament van prendre el que els pertocava! Mentre s'estaven en els seus amagatalls i esguardaven Israel, que passava per la vall, per caure'ls al damunt per l'esquena, vet aquí que d'improvís es van enganxar l'una amb l'altra dues muntanyes dels dos costats de la vall i les arestes d'aquest costat van entrar com si fossin pits a la seva beina, enmig de les esplugues que hi havia davant i tots els moabites van quedar esmicolats com si fossin xinxes! I no es va refredar el pensament del Sant, beneït sigui, fins que va fer sorgir el pou de Maria —pou esti-

23. Beguda tradicional fermentada, de molt baixa graduació, obtinguda a partir de la fermentació del pa de sègol.

mat!— que fa voltes i murmureja al fons de la vall, cap avall, i va netejar els cranis i els braços esmicolats de les esplugues i els va mostrar als ulls de tot Israel cap al riu Titirov, és a dir, el torrent Arnon...

Realment el raval és un lloc preciós, un lloc menut que abastava molt, com un tresor del món. Totes les obres de la creació i els esdeveniments de les generacions del principi es troben plegades en ell, com aquell vestit llegendari plegat dins una closca de nou. I no hi ha res a la Torà que no tingués en el raval una de semblant, un exemple explícit o una al·lusió gran. Qui havia pres de qui? No es pot decidir. Potser el Sant, beneït sigui, havia fet un cop d'ull al Pentateuc i a Raixí i havia creat d'acord amb aquests el raval, però també és possible el contrari: havia esguardat el raval i la seva rodalia i havia escrit d'acord amb aquests el Pentateuc i Raixí. O potser han estat connectats així, l'un amb l'altre, des dels dies de l'eternitat i no n'hi ha cap que sigui anterior al seu company.

14. *Història natural i art*

La vall de *reb* Meïr ens posava a disposició, fora d'això, també material agradable per a exercitar-nos en la història natural, en les diverses espècies d'éssers vivents i plantes i en tota mena d'arts.

En els dies de tammuz, a l'hora de la migdiada de *reb* Meïr, jo i els meus companys sortíem a seure darrere la casa, en el rost de la vall, un lloc disposat per a nosaltres per a poder-hi jugar i conversar ociosament. Aquí érem lliures per a fer tot el que el nostre cor desitgés, cadascú a la manera com la bona mà de Déu li donava de fer.

Els àgils, Mikha i Gadi, s'avançaven corrent entre l'espessorall i les bardisses que creixien a la part alta del tossal, grimpaven amb devoció de riber en riber i cercaven groselles. Segons una tradició llegendària que els escolars es passaven l'un a l'altre, aquells arbustos havien de produir groselles cada any, però mai ni tan sols un dels més àgils va tornar portant-ne. Sembla que n'hi havia hagut d'altres, més àgils que ells, que se'ls havien avançat. Deien que les cabres eren les culpables.

Vélvele, que era la pesta, grimpava immediatament al cim de l'arbre, seia amagat i tirava pedres a cada pagès que passava amb el seu carro pel camí cap amunt de la vall. En memòria de Goliat i David.

Nahum i Todi, dos xerrapetes, caçadors valents, experts en mosques, lla-gostes i saltamartins, i en tota mena de vespes, mosquits i papallones, feien

sortir les eines del seu art —agulles, tubs, punxes, estilets, pinces i tota mena d'instruments de destrucció fins, de diverses espècies— i es posaven immediatament a la feina per fer els seus «experiments» a les diverses criatures menudes i dissortades que queien a les seves mans. Sols havien passat uns moments i un carruatge d'honor petit era una carrossa magnífica, feta de paper plegat, que sortia enganxada a una parella de saltamartins radiants, i una colla alegre de mosques i vespes i papallones d'aparença i forma diverses: daurades, blaves, vermelles, clapades, seien en parelles honorables a l'interior o ballaven en petits grups que l'envoltaven des de fora. Aquestes i aquelles estaven retingudes als seus seients o l'una amb l'altra per mitjà de punxes fines i agusades clavades en els seus intestins o a les parts posteriors, i totes feien tremolar els cossos i les potes primíssimes i feien retrocedir de fàstic quan s'estremien entre la vida i la mort i el seu bronzit esberlava el firmament; però els nostres dos naturalistes, Nahum i Todi, no s'inquietaven en absolut i feien amb la tranquil·litat dels filòsofs i amb diligència enèrgica el que feien.

Héixele, un vaiet panxut i rodonet com un barril, seia entre les altes herbes i feia que es posés en secret una papallona —«calavera de mort» es deia— sobre una moneda de bronze ben menuda, amb esperança i fe completes que l'endemà matinejaria i hi trobaria a sota dues monedes... Aquest secret li l'havia revelat, amb un xiuxiueig i al preu de dos botons i un tall de poma, Natke el lladre, que immediatament després d'haver rebut la paga havia aixecat els peus i se n'havia anat darrere les ruïnes a caçar mosques.

Un grup d'alumnes recollia i enfilava «perles» entre les herbes, una mena de grans prims, rodons i aplanats, com una mena de figues seques molt petites; i una altra colla s'ocupava de plantar i eixarcolar o de construir ponts i de fer navegar vaixells damunt del «pou de Maria», que era la séquia d'aigua que hi havia a baix de la vall.

Al principi jo també era arrossegat darrere d'una de les colles i de les seves ocupacions, però al cap de poca estona i abans que sabés com havia anat la cosa, vet aquí que jo ja era fora... de forma fortuïta, com una baula afluixada d'una cadena, fugia i queia de la colla que jugaven, i ningú no s'adonava de la meva absència. Era llençat com un objecte perdut i oblidat entre les herbes; les tiges i els limbes m'amagaven i ningú no em veia ni sabia on era. I m'agradava, sense ells i sense la seva multitud. Hi veia, però no era vist, jeia sol al costat, amagat al si de l'univers, abandonat a mi mateix i als meus somnis, esguardava, escoltava i restava en silenci.

Vet aquí una formiga que va a rossegons, grimpava i pujava a una tija d'herba, i queia, i de nou tornava a pujar. S'esgarriava aquesta criatura subtil i

minúscula en un espessorall ombrós i sense sortida. I vet aquí el cavall de Moisès el nostre mestre, la marieta. S'ha enganxat al dors de la meva mà, com una mitja llentia: rodona, vermella amb punts negres, rígida, llisa i resplendent, com coberta d'una cuirassa brunyida. Pel seu aspecte era mereixedora de ser encastada com una pedra preciosa en un anell sigil·lar. De sobte, es va esberlar pel mig. Van guspirejar unes extremitats subtils i la menuda ja no hi era. La vermella havia volat! Que el seu Déu sigui amb ella i que voli en pau. Les meves mans no seran pas contra ella. Era una criatura, un afaïçonament de les mans del Sant, beneït sigui, com jo mateix. I —qui ho sap— potser ara anava al lloc on anava per encàrrec del Lloc Sant. A tota cosa fa el Sant beneït el seu encàrrec, fins i tot a una granota o a un mosquit, llevat de l'aranya, perquè ha estat reprovada pel Cel i per les criatures, ja que va portar el foc al Temple.

I les herbes, cadascuna d'elles té un encarregat en el firmament que la colpeja i li diu: «Creix!» I aquesta és la causa que fa que de tant en tant es desperden del seu son amb gran ànsia i són preses per la por i el tremolor i s'acuiten l'una a l'altra amb un murmur: «Creix, creix!» L'àngel et pega i diu: «Creix!» Cal saber amb què pega: amb el dit del mig o amb una corretja petita.

Xit! En la meva orella, verament —o potser a l'interior d'aquesta—, s'ha tensat una corda amagada i gemega i gemega amb una veu de silenci subtil, subtil entre els subtils, un fil de cabell... Un mosquit toca! Les veus properes i exultants dels meus companys es fan per a mi, de sobte, llunyanes i m'arriben com de darrere d'un mur tancat o a través de coixins i edredons, engolides i anul·lades per la veu del bullici de la roda del sol que penetra en el firmament i governa el món en el seu poder. I la corda subtil encara gemega i gemega a la meva orella, a l'interior de la meva ànima. Per què gemegues per mi, corda, per què estàs abatuda per mi? Estira la teva corda, mosquit, tesa-la bé, fes més pregona la melodia. Així és com m'agrada, tan agradable i tan dolça... Ara suro i em fonc amb el núvol menut i límpid en l'esplendor del firmament. Pau a vosaltres, companys! Pau a vosaltres, mare i germanes! Pau i més pau als propers i als llunyans! Ara me'n vaig de vosaltres lluny, lluny... Me'n vaig a Féigüe...

15. *Jo en el poble on vaig néixer*

La corda gemega, els ulls se'm clouen per si mateixos, i jo soc en el poble on vaig néixer.

Un matí clar. Sol i esplendor en el firmament. Cases d'argila i sostres de palla brillen entre la verdor de l'herba i dels arbres coberts de rosada. Una casa i el seu hort, una casa amb el seu pati i el seu clos. Olles i gerros de terrissa capgirats, com capells, al cim d'estaques menudes i canyes de les tanques i en les branques dels arbres. Cirerers i gira-sols llambreguen de darrere les tanques i bardisses. Cada tanca, cada bardissa i la seva ombra fresca al costat. Els alçaprens dels pous pugen i baixen amb un xiulet i amb «mà alçada» els poals regalimen gotes vives i límpides d'argent i cristalls. La veu de la mestressa i la veu de la minyona. Renills de cavalls, grunys de porcs i mugits del bestiar gros i bels del bestiar menut: l'agradable aldarull de l'agitació del matí. La fortor de fems i l'olor de la llet calenta s'escampen. Els teulats encensen el cel des de les seves xemeneies i fan pujar columnes de fum. De lluny, damunt d'un camp alt, un molí de vent estén les ales. I allà, a l'altra banda del molí, als confins de la terra, extensions de camps, costes i rostos, camins i corriols, boscos, boires pures...

A la fi del poble, a l'extrem, s'inclina i puja un tossal menut i verdejant. Al cim hi ha una casa amb un pati i a baix hi ha una casa amb un pati: porta davant de porta. Una sendera groguenca parteix l'herba del tossal i s'estén d'una porta a la seva companya. Les gallines de la casa i els seus tendres pollets surten a la recollida matinal per famílies. Les orenetes surten disparades per l'aire com fletxes. Piulades i escataineigs, cloqueigs i refilets: l'aldarull de goig del matí. D'improvís, per la finestra oberta de la casa de baix apareix un infant magre i pàl·lid, per l'aspecte té uns cinc anys i porta una camisa blanca. Soc jo. Estic dempeus, sols porto una camisa damunt la carn, estic sobre l'ampit de la finestra, els ulls closos per la inundació de llum i la joia del matí a la cara i als ulls. El cap alçat cap amunt vers el cim del tossal i els ulls assedegats penjats d'una finestra oberta allà. A ella cerco amb els meus ulls la meva única companya, la meva «núvia» Féiguele.

En un moment, a la finestra d'allà baix apareix ella, Féiguele. Calenta, dolça i inundada de llum, està dempeus allà amb la seva camisa blanca i amb els seus rulls d'or, la cara somrient i radiant i tota ella frescor del matí, tot esplendor i gràcia.

«Féiguele!», crido davant d'ella tot estenent les mans com preparant-me per volar, i una ona de dolçor alçada inunda el meu cor.

«Xmúliq!», refila ella des d'amunt i envia les seves mans menudes cap a mi...

La imatge ha desaparegut. La corda encara gemega. Jo hi torno a veure:

El poble després de la pluja. Els núvols s'han escampat i el sol lluu. Una gran benedicció ha davallat al món i una llum nova i brunyida brilla damunt

seu. El món és pur, pur. Tot ha renovat la cara: del blau del firmament al verd de l'hort i del camp. El roure robust, de capçada ampla i brancatge feixuc, estava dempeus sobre la muntanyeta del mig del poble i fresc i més magnífic del que havia estat. La terra ha begut fins a sadollar-se i encara n'ha deixat, i ara proclama l'abundància de la seva joia a propers i a llunyans amb el crit d'alegria dels rierols d'aigua que es belluguen i amb el tremolor dels estanys resplendents. Teulats i arbres regalimen or i les poncelles i les flors enfilen perles i ploren de felicitat. En el corriol del tossal, allí, en la sorra humida, hi ha llençat un tros de vidre que brilla i brilla, com si d'improvís hagués pujat fins a la grandesa. Senyor Déu! Quants de sols! Quants de firmaments! Cada estany té un sol en el seu interior, cada bassal un firmament en el seu interior. Fragments de mons capgirats i bocins de firmaments nous sota l'aigua, fins a l'infinit: tres-cents deu mons! Ocells entre el brançam i pollets tendres entre el fenc enfolleixen de goig i allarguen la gola, estenen les extremitats, baden els becs i refilen i refilen... Cant i lloança a l'altura, i crit d'alegria i joia a baix. D'improvís, dos infants, jo i Féiguele, amb els peus descalços i la camisa inflada, surten donant-se les mans de darrere la casa. Caminen amb el cap alt junts, amb el pas anivellat, orgullosos, cap alçat, boca oberta i també ells refilen i refilen... Sense paraula ni cançó, sols un refilet d'aclamació i sons de cants, com el cant de la grua al cimall d'un arbre en el bosc, amb tota la boca i la gola: la-la, la-la-la i, de nou, la-la i la-la-la! Una joia única i gran, una joia divina, ara els posseeix a tots: els rierols d'aigua i els ocells, els arbres i les herbes, els fragments de vidre i els dos infants, i els arrossega en la multitud de les seves ones. Una alegria, l'alegria de tot el món sobre els seus caps i un refilet en la gola de tots, un cant i una lloança al Qui viu eternament...

I la corda encara gemega, i jo, de nou, veig una visió:

Al vespre. Jo i ella sols a la devesa del poble. El sol s'inclina per a pondre's darrere d'un dels tossals i tota la devesa amb les seves poncelles i les seves flors està amarada d'una esplendor vermellosa, l'or de la posta. Les fulles i les herbes són transparents i translúcides, i les oques blanques que pasturen per allà mostren un daurat subtil —argent daurat! Els flancs dels arbres aïllats regalimen sang i les seves ombres s'allarguen i s'acosten, s'allarguen i s'acosten. Un pregon silenci al voltant. Un terror dolç i una aflicció de meravelles. Defalleixen les ales de les papallones i aletegen lentament sobre els arbustos. Se senten les dents que trituren dels vedells i dels poltres escampats per la devesa i remuguen en silenci, tot pensant... Féiguele amb el seu vestit blanc voleteja com un ocell d'arbust a arbust tot recollint flors mentre jo espigolo darrere d'ella. Quantes que n'ha recollides avui: en té una garba sencera a la mà! D'improvís

recula: ha vist la carronya d'una serp a l'herba. «No tinguis por!», la tranquil·litzo, com si tingués experiència: «És morta, mira!» I aixeco la serp amb les mans. El meu cor és fort amb les serps. N'hi ha en el nostre hort i jo no els tinc por. «Deixa-la, deixa-la!», crida ella amb pànic i fent-se enrere: «Llençala!» Un instint d'heroisme es precipita sobre meu i sacsejo la serp davant d'ella, com si deixondís unes xurriaques. Ella fuig de por i crida, i jo, cruel, l'encalço. En la correguda, les flors li cauen de la mà, d'una en una i s'escampen darrere d'ella: blaves, grogues, blanques. L'intens esplendor de la posta es filtra a través de la blancor del seu vestit fi i dels lòbuls de les seves orelles, mentre jo l'encalço amb la serp a la mà. De sobte, no sé pas com s'esdevingué la cosa, Féiguele ha desaparegut dels meus ulls. S'ha escapolit i ja no hi és. Però l'esperit d'heroisme no ha afluixat en mi i em submergeixo en la meua cursa, però no darrere Féiguele, sinó vers el sol ponent. Vet aquí que és proper, darrere d'aquell tossal. L'encalçaré i l'aconseguiré. M'hi encaminaré i el veuré. Una mà m'ha agafat i em porta endavant i ja soc al cim del tossal. Alço els ulls i em torno de pedra: foc, foc! Tots els extrems de la terra i del cel són consumits pel foc. Torrents de foc i muntanyes de foc. Palaus de foc i boscos de foc. Foc que crema enmig del foc i foc que devora foc. Foc vermell, foc blanc i foc verd. Un carro de foc i cavalls de foc fugiran i cadells de lleó ardents l'encalcen. Vet aquí que aquest és el Déu tremend i la seva glòria davalla en el foc...

El meu cor mor de temor de Déu i jo oculto la cara i fujo...

I la corda gemega prodigiosament, i jo, de nou, veig una visió:

Migdia, xafogor d'estiu. La llum és massa forta per a suportar-la i el dia no pot contenir la seva esplendor. Sec sol en una cruïlla submergida en la sorra abusada amb els ulls vers el bosc. Sols veig una de les seves espatlles, la punta d'un angle que recolza en el poble, i no el puc veure tot. Sec davant seu i em meravello. Com antany, la fosca em proposarà des de lluny la seva endevinalla, i jo, petit i toix, no l'entendré. Al voltant no hi ha ningú. Temps calent i sec i silenci. Una olor de pols seca s'escampa. Les pedres del camp són torrades pel foc i les tanques, escalfades com un forn. Arbres i arbustos estan cansats de teixir sota d'ells els fils de les seves ombres. Tota mà és feble i tot alè és massa curt. Camps i deveses ressecs de panteixar amb l'extret de la seva humitat sembla que fumin i tremolin. Gossos abandonats amb l'ull perplex i la cua abaixada caminen com ombres, els ventres són com una manxa ràpida i la llengua degota. Ombra, ombra! Qui donarà una mica d'ombra? Arriben fins a un dels corriols, s'hi estan un moment, alcen l'ull tèrbol vers les muntanyes, vers el bosc, i retornen amb desil·lusió. Temps calent i sec i silenci.

D'improvís, vet aquí un tremolor lleu; el bosc que hi ha davant meu tremola i es trasbalsa. De la densa obscuritat han saltat de sobte cap a fora tres caps de bestiar joves i bells: una vedella bellíssima i vermellosa tota ella i dos vedells negres com un corb. Un d'ells té una estrella que brilla en el front i la vedella, en sortir del bosc, està dempeus, mentre que els vedells sense cessar la rapidesa de la seva cursa han començat a envoltar-la en un cercle: córrer i voltar. Lleugera i bella és la seva correguda. Al principi no es veia d'ells altra cosa que un tros de pell negra brillant i pampalluguejant, potes veloces que trotaven amb ritme, tocaven i no tocaven el sòl, la contorsió de gràcia del coll abaixat en inclinació, com un gest de reverència; borbolls de pols fina pujaven de sota les seves peülles, rossejaven un moment i desapareixien. La vedella s'estava dempeus tota l'estona en descans, com examinant: per a qui serà l'avantatge? Però de moment en moment s'impacienten els competidors i la seva excitació creix. Els seus músculs s'inflen. Els narius se'ls eixamplen i tremolen, i la seva respiració s'entsegueix. Una dèria els pren. Els ulls són plens de sang i la follia els espia des del seu interior. La pols de sota les peülles augmenta i els colls s'arrosen profundament cap a terra. «Hi haurà una desgràcia», tem el meu cor. En aquell moment, el de l'estrella es gira d'improvís i des de la seva posició inclina el front i els corns davant l'altre que encara es troba lliurat a la cursa i l'escomet amb fúria assassina i el colpeix! Un gemec salvatge, un mugit terrible i amarg va pujar d'enmig d'un núvol de pols i la terra del voltant esdevingué un terror de Déu. El meu cor s'ha extraviat i els meus ulls s'han enfosquit de mirar. En esvair-se el núvol, vet aquí que he vist un dels vedells que corria per la plana, la sang li rajava cap a terra i resplendia i el seu mugit partia el firmament, mentre el segon, el de l'estrella, i la vedella amb ell havien estat engolits de nou enmig de la seva correguda bella i lleugera en l'espessorall del bosc i havien desaparegut. L'espectacle ha acabat. Darrere no ha deixat altra cosa que petjades de peülles confuses sobre la pols de l'arena que és a l'extrem del bosc i un esbalaïment diví en el cor d'un infant petit que seu solitari davant la sorra i es meravellava...

I la corda és tibada fins al límit i gemega silenciosament... I jo somio i veig de nou:

Una nit d'estiu de lluna plena, absolutament blava, i estrelles. Tot el poble dorm, un vessament de llum misteriós, i a fora no hi ha cap home tret de mi. Estic dempeus, sol, al pati al costat de la porta i la cosa no és, als meus ulls, sorprenent en absolut, com és que jo, un nen petit, m'estic dempeus aquí sol en aquesta hora. Els meus ulls miren al tossal verd, que és el tossal de Féiguele, que s'inclina davant meu. La lluna ha quedat fixa damunt del teulat de la

casa de Féiguele i el pendent del tossal és tot clapat de llum argentada clara i de gotes de rou. L'única casa del cim és la casa de Féiguele i ara en la seva blancor sembla també com fosa de plata. La resta de cases del poble tenen somnis a baix, cadascuna en el seu lloc, a l'ombra dels arbres, guspiregen a vegades des d'allí davant la lluna en el vidre d'una finestrella o un full de dalla penjada a fora en una paret o en una branca. A l'extrem del poble, a la meva dreta, s'està enfosquint en tota la seva amplada i alçada, l'alta muralla del vesant del bosc, fosc per fora i teixit d'argent a l'interior. Al voltant no se sent fressa ni murmuri. Cap gall no canta ni cap gos no borda, cap granota no rauca, el món calla i somia i jo en el seu interior com un somni enmig d'un somni. D'improvís veig —no sé si amb els ulls de la carn o amb els ulls de l'esperit—: vet aquí dues rengleres curtes, com dos collarets negres, de nans molt menuts, de l'alçada del dit petit, que passen davant meu agafats per les mans pel pendent del tossal, tots vestits de negre i cofats de negre, i tots caminant amb tranquil·litat i magnificència, com els qui van a una festa, tot espolsant en la seva caminada gotes de rou resplendents de damunt l'herba i cridant d'alegria silenciosament. No canten pas amb la boca, sinó des de dins, amb el seu interior i la seva ànima i sense veu, com el cant alegre de les estrelles, i jo no sento pas amb les orelles el seu cant d'alegria, sinó amb el cor, la carn i amb tots els meus ossos. I amb tot això el seu cant ha vingut a mi amb tota la seva simplicitat, clar i inequívoc, no n'ha caigut ni mitja sí·l·laba a terra. El meu cor agonitza de dolçor i el meu esperit ha bategat de por secreta. «Mama!», volia cridar amb la veu, però la gola s'havia tapat i la veu s'havia ofegat. No recordo la fi de la visió, però molts dies després d'això vaig restar silenciós i atordit i amb l'esperit esbalaït. Una melodia prodigiosa, brodada de llum de lluna i tan dolça com per a fer defallir l'ànima, es capbussava en les profunditats del meu interior i ningú no ho sabia...

I el gemec s'allunyava, s'allunyava, agonitzava, i el seu so, fi i més fi fins que no pot ser copsat. I dolç com la mort en un bes... S'ha acabat! S'ha trencat la corda i el so ha cessat. Els meus ulls de la carn han retornat a mi i encara, estirat tot sol a l'herba de darrere la casa de *reb* Meïr, jec amb els ulls oberts. Del fons de la vall m'arriben de nou les veus dels meus companys que juguen...

I em giro d'ací d'allà, d'amagat i amb por, com un lladre, i en veure que no hi ha cap noi a prop, faig sortir de la butxaca, en secret, tots els estris de màgia que tinc, les joguines de vidre pintat, que són quatre: la verda, la groga, la blava i la vermella. Les ajusto d'una en una davant dels ulls i esguardo el món. Aquests vidres tenen la força i la virtut de donar de la seva llum a totes les fi-

gures dels meus ulls i de donar-me en possessió, segons la meva voluntat, quatre mons meravellosos, que cap home no ha imaginat ni cap ull ha mirat fora dels meus. Cadascun d'aquests mons té la seva llum especial, una llum meravellosa, estranya, que emana d'una deu oculta i que ho penetra tot. Que n'és, de gran, la teva bondat, oh Déu, que has reservat per als qui et temen... Però que la màgia no sigui coneguda per ningú. Déu no ho vulgui! Déu nos en guard! Aquests mons són sols per a mi, per a mi sol.

Bibliografia

Edició utilitzada per a la traducció:

BIALIK, Hayyim Nahman. «Safiah». En: *Sipurim*. Edició de Y. Fiqler. Tel-Aviv: Dvir, 1953, p. 169-229.

Traduccions consultades:

PATTERSON, David; SPICEHANDLER, Ezra. *Randomharvest: Thenovellas of Bialik*. Boulder, Col.: WestviewPress, 1999.

BIALIK, Hayyim Nahman. *Aftergrowth, and other stories*. Traducció de l'hebreu d'I. M. Lask. Filadèlfia: The Jewish Publicaciton Society of America, 1939.

BIALIK, Chayyim N. *La tromba e altri racconti*. Traducció, introducció i notes d'Antonio Di Gesù. Florència: La Giuntina, 2003.